EGO

APRIL 1982

MAANDBLAD VAN DE HUMANISTISCHE GEESTELIJKE VERZORGING IN DE KRIJGSMACHT

EGO

MAANDBLAD VAN DE DIENST HUMANISTISCHE GEESTELIJKE VERZORGING IN DE KRIJGSMACHT

nr. 4 – april 1982
21e jaargang

Abonnementsprijs ƒ 12,– per jaar, te storten op postgirorekening 480414 t.n.v. Hoofdraadsman Humanistische Geestelijke Verzorging te Zeist. Militairen ontvangen het blad op aanvraag zonder betaling.

Redaktie:
Wim Heij (voorzitter), Jacques van den Blink (sekretaris), Frank Spoelstra (eindredakteur), Klazien van Brandwijk, Hans Schonk

Adres red. en admin.:
Bureau hoofdraadsman Coornherthuis, Oranje Nassaulaan 71, 3708 GC Zeist. Tel. 03404-14436.

Vaste medewerkers:
Seine van de Belt, Bert Brounts, Adriaan Bijl, Anton Constandse, Sietse van der Hoek, Ruud Janssen, Jan Kooijman, Willy Lohmann, Frits Maas, Leo van Opzeeland, Rien Robijns, Adriaan Soeterbroek, Jan Stoof, Frans Wermer, Koos van de Wetering, Hans van Wissen.

Vormgeving:
Joop van Rossum/Frank Spoelstra

Druk:
Brouwer Offset b.v. Utrecht
Gedrukt op kringlooppapier

Inhoud

Ego-special	2
Om de eigenheid van de g.v.	3
Coornherthuis officieel in gebruik genomen . . .	4
Geen blad voor de mond (10 en slot)	6
Kadetten bezetten militaire academie	10
Lezers schrijven: Rwanda	13
Lezers schrijven: reakties	14
Graffiti	16
„Als arts functioneren in een kernoorlog . . ."	18
Sport en onbenul	20
Gast in EGO: de SNV	22
In gesprek met een gewetensbezwaarde	24
Lezers schrijven: gedicht	25
Joop van Meel	26
De NATO en de media	29
Boeken/bladen/brochures	30
EGO-puzzle	31

Inhoud

Dr. J. F. Sinke:
Individuele hulpverlening in de krijgsmacht, korte inleiding bij een EGO-special 3

Lt. kol. Drs. F. A. G. Bleijs:
Van actieonderzoek naar individuele hulpverlening 4

2e Lt. Drs. M. J. J. L. Hendrix:
Het BIH door de burgerbril 7

Maj. Drs. G. J. Bouwhuis:
Een BIH in de praktijk 8

Drs. F. Spoelstra:
Ervaringen van hulpvragers 10

C. J. van Es:
De humanistisch raadsman als functionaris van een BIH 12

H. Bos:
Humanistische individuele begeleiding 14

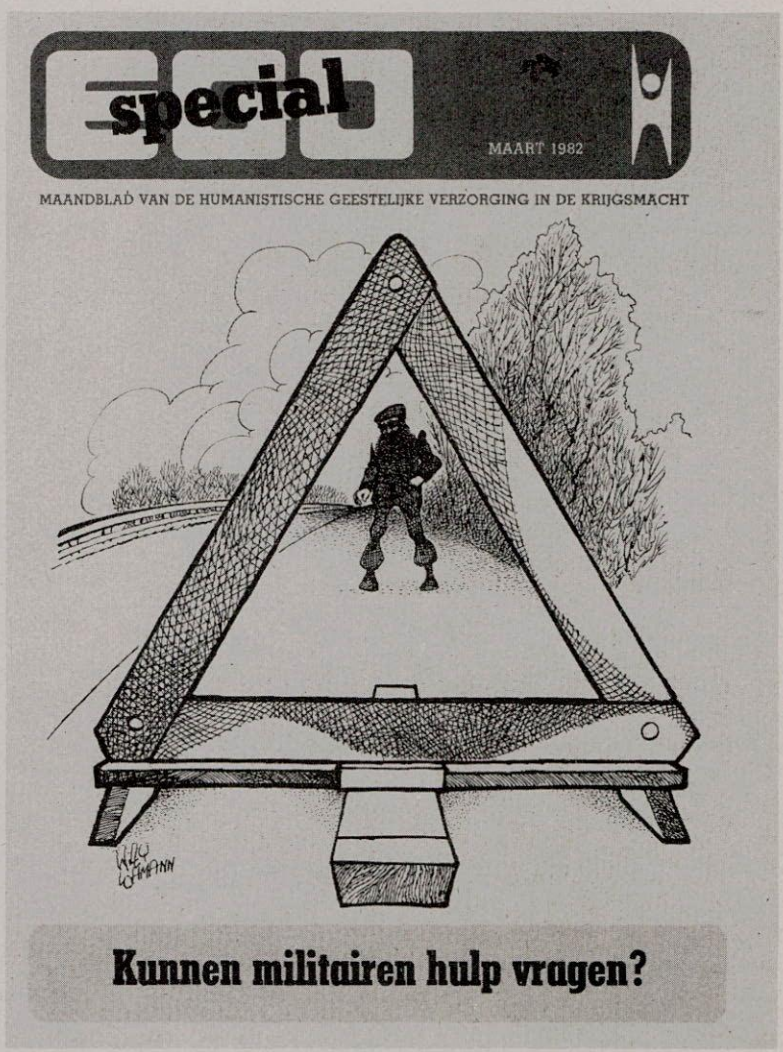

EGO geeft voedsel aan de gedachte

In dit extra dikke aprilnummer maken we er graag melding van, dat de redaktie naast het gewone maartnummer de vorige maand een EGO-special heeft uitgebracht over individuele hulpverlening in de krijgsmacht. De voorpagina en de inhoud van dit speciale nummer ziet u hierboven afgedrukt.
Omdat deze „special" slechts in een beperkte oplage is gemaakt, maken wij zeer geïnteresseerde lezers erop attent, dat op aanvraag bij het bureau hoofdraadsman in Zeist (tel. 03404 - 14436) nog een aantal nummers verkrijgbaar zijn. Ook kan men zich wenden tot de dichtstbijzijnde raadsman of -vrouw.

Redaktie

Om de eigenheid van geestelijke verzorging

Op 26 februari jl. vond in het Jaarbeurscongresgebouw te Utrecht een conferentie plaats over: „De Geestelijke Verzorging in de Krijgsmacht". De Stichting Maatschappij en Krijgsmacht was de organisator. Sprekers waren achtereenvolgens: de oud-secretaris van de VVDM, Hans Outhuis; de luchtmachtkolonel W. C. Louwerse en de heer W. Wierda, oud-voorzitter van de commissie Geestelijke Verzorging van de voormalige Nationale Raad Welzijn Militairen.

Ik wil hier geen uitvoerig verslag doen van deze conferentie. Wel, na een korte typering van de inleidingen, enige kanttekeningen plaatsen bij enkele stellingen van de inleiders. Die kanttekeningen zijn tevens bedoeld om de lezers van EGO in kennis te stellen van de discussie-bijdrage, die vanuit de dienst Humanistische Geestelijke Verzorging die dag werd geleverd en deze verder aan te vullen en te verduidelijken.

Outhuis schetste de krijgsmacht als een instituut, dat uiteindelijk kan worden aangewend voor het toepassen van dodelijk geweld, autoritair is opgebouwd en een belemmering vormt voor menselijke groei. Ethische problemen en geestelijke bewusteloosheid (een term van Outhuis) gaan in de beleving van de militair van zijn situatie, hand in hand. De geestelijke verzorging (GV) dient, met deze menselijke belevingsproblematiek als achtergrond, dan ook grote aandacht te kunnen besteden aan een inhoudelijk vrije geestelijke vorming, de mens in de krijgsmacht centraal te stellen, zich niet te verbinden aan een loyaliteitsverklaring aan de krijgsmacht en haar doelstellingen en zich geen interne zelfcensuur op te leggen bij haar werk en meningsuiting.
Outhuis verwijt een deel van de GV, dat zij meer het loyaliteitsprincipe (in welke verhullende benamingen dan ook) dan het beginsel van de solidariteit met de mens heeft toegepast.

Louwerse vormde duidelijk de tegenpool van Outhuis. Hij stelde dat er (bij de Luchtmacht) nog amper behoefte is aan GV, die werkt zoals ze nu werkt. Want, aldus Louwerse, wat is het geval? Noch dienstplichtigen, noch beroeps blijken (door allerlei factoren) veel behoefte te hebben aan GV. Dat heeft mede te maken met het feit, dat de luchtmacht zelf mensgericht is gaan werken en de begrippen welzijn en arbeidsvoldoening daar ook zijn ingeburgerd. Omgekeerd stoot de GV een aantal militairen van zich af, omdat GV-ers lijken op een stel kakelende kippen, die niet weten wat ze willen, mensen in verwarring brengen, te weinig kennis van zaken hebben en zich teveel inlaten met zaken waar ze van af moeten blijven. De GV kan pas weer zinvol worden als de door Louwerse genoemde foute aanpak wordt hersteld.

Wierda ziet voor de GV vooral de taak weggelegd van levensbegeleiding. Maar daarbij zal de GV-er zich bijv. niet als maatschappelijk werker moeten gedragen, loyaal moeten willen zijn aan het bestaans**recht** van de krijgsmacht, zich redelijk vrij mogen uiten over de bestaans**wijze** (geweldmiddelen m.n.) van de krijgsmacht en zich vooral ook, samen met de militairen die dat vragen, moeten bezighouden met ethische en morele problemen.

Enkele kanttekeningen

Bij het bovenstaande wil ik graag een drietal kanttekeningen plaatsen.

a. Het was een treurige belevenis om te moeten ervaren op welke verdeelde wijze door de aanwezige GV-ers repliek werd geleverd.
Gelukkig waren er ook bijdragen van anderen die wel ter zake waren, o.m. die van (landmachtkolonel) Adriaan Bijl, die in zijn reactie op de inleiding van Louwerse exact het omgekeerde stelde: hoe broodnodig een onafhankelijke en kritische GV is binnen een organisatie waar de (ethische) problemen niet van de lucht zijn.

b. Naar de opvatting van de dienst HGV is de analyse van de militaire situatie en de opvatting van Outhuis over wat GV behoort te zijn, de juiste. Dat heb ik op de conferentie uitgesproken. Dat betekent ook dat ik de visie van Louwerse moet bestempelen als die van de militair, die zich verregaand heeft vereenzelvigd met de doelstelling, structuur, werkwijze en het geweldsmiddelengebruik van de krijgsmacht. Op zichzelf is een persoonlijke keuze van bewuste vereenzelviging respectabel. Zodra echter die persoonlijke keuze uitloopt op blikvernauwing op het functioneren van en de ruimte voor mensen, ook in hun geestelijk bestaan, en aan die vernauwde persoonlijke keuze een visie (i.c. op de GV) wordt ontleend, vormt dit **militaire** denken een bedreiging voor de groei, mondigheid en zelfbestemming van anderen. Helaas moet ik constateren dat de visie van Louwerse een typisch voorbeeld is van een militaire denkstijl, die op vrij grote schaal kan worden aangetroffen.

c. Daarom is het, in het belang van de militair (dienstplichtig en beroeps), die namens de Nederlandse samenleving een afschuwelijke klus moet opknappen, zo wezenlijk dat er een inhoudelijk onafhankelijke GV is. Een GV die:
– noch vooraf moet uitspreken de doelstelling van de krijgsmacht te ondersteunen en evenmin beoogt de krijgsmacht te bestrijden, maar uitsluitend vanuit geloof of levensovertuiging, solidair kan zijn met mensen;
– geloof of levensovertuiging hanteert als basis voor het begeleiden van mensen, die zedelijk en geestelijk vragen stellen bij de geweldsmiddelen, die de krijgsmacht ter beschikking heeft en die niet losstaan van haar doeleinden;
– betrokken op mensen levenshulp kan geven in situaties van nood, verdriet en persoonlijke ontreddering;
– met militairen in groepsverband vormend en bewustwordend, maar niet indoctrinerend, kan bezig zijn met voor hen uiterst wezenlijke vragen omtrent het bestaan;
– ook de structuur van en de structurele beklemming van mensen binnen de krijgsmacht durft toetsen aan normen en waarden vanuit geloof of levensovertuiging en met de mensen zoekt naar die stukjes vermenselijking, die in ieder geval binnen de smalle marge van een op geweldshantering gericht apparaat kunnen worden aangebracht;
– zich ook als dienst GV kritisch moet durven uiten over die zaken en ontwikkelingen binnen en buiten de krijgsmacht, die direct of indirect de mens binnen de krijgsmacht in zijn/haar bestaansrecht en bestaanswijze bedreigen.

Wierda vroeg in zijn inleiding: wat kan de GV-er wat ik niet kan? Wat is het eigene van de GV-er? Welnu, hierboven staat het antwoord. Althans: zoals de dienst HGV, gesteund door het Humanistisch Verbond, dat ziet. Zo te werken met en voor **mensen** is onze opdracht, is onze eigenheid, is onze professie.
Anders werken zou betekenen: mensen verloochenen. En schade toebrengen aan je eigen geloofwaardigheid. Zou iemand dat willen? Wij niet!

Joos Sinke
Hoofdraadsman

Coornherthuis officieel in gebruik genomen tijdens studiedag

„Kernwapens, kernvraag voor de krijgsmacht"

Op 16 maart j.l. was het dan eindelijk zover: het nieuwe Coornherthuis in Zeist werd – na al een half jaar feitelijk in gebruik te zijn – op bescheiden wijze ook officieel voor geopend verklaard. Er knalden geen champagnekurken, er werd geen lint doorgeknipt noch een beeld onthuld, maar niettemin waren staatssecretaris van defensie J. van Houwelingen en inspecteur-generaal van de krijgsmacht lt. generaal T. J. de Geus onder de ruim zestig gasten die dag. Waarom?
Wel, eenvoudig omdat het Humanistisch Verbond de opening van haar nieuwe vormingscentrum voor militairen – waarin ook het bureau hoofdraadsman is gehuisvest – aangreep voor het organiseren van een studiedag, met als functioneel en actueel thema de kernbewapening en de gewetensvragen op dit gebied binnen de Nederlandse krijgsmacht.

Omdat de kopij voor dit aprilnummer van EGO eveneens medio maart op de drukkerij moest zijn, kan helaas nog niet uitvoerig over de inhoud van de studiedag verslag worden gedaan. Maar in het meinummer komen we er op terug!
Hier moet nu worden volstaan met enkele foto's en het aanstippen van een paar punten uit het programma op die dag.

Toespraak staatssecretaris van defensie J. van Houwelingen

Na een kort openingswoord van dr. Rob Tielman, algemeen voorzitter van het Humanistisch Verbond, volgde een toespraak door staatssecretaris J. van Houwelingen. Naast het uitspreken van een felicitatie met de zeer verbeterde accommodatie en de fraaie ligging van het vormingscentrum, spitste zijn speech zich vooral toe op de positie van de geestelijke verzorging in de krijgsmacht.
Van Houwelingen's kanttekeningen daarbij betroffen vooral de verhouding Kerk en Staat en de grenzen van de geestelijke verzorging.

Bij dit laatste citeerde hij o.a. de uitspraak van de polemoloog prof. Hylke Tromp over de GV (zie pag. 6 in dit EGO-nummer) en zei deze niet te delen. Maar ook verklaarde hij het absoluut oneens te zijn met de negatieve stellingname t.a.v. de GV van de luchtmachtkolonel Louwerse, geuit tijdens het congres van de Stichting Maatschappij en Krijgsmacht op 26 februari j.l. in Utrecht (zie ook pag. 3 in deze EGO).
Na met instemming een slotgedeelte uit het artikel van hoofdraadsman dr. Joos Sinke (in het februarinummer

Staatssecretaris Van Houwelingen en lt. generaal de Geus bekijken tussendoor de net verschenen EGO-special over individuele hulpverlening

van EGO, pag. 5) over het MRK-rapport De Militair en het Kernwapen te hebben geciteerd, gaf van Houwelingen onomwonden als zijn mening te kennen: **„Geestelijke verzorgers dienen binnen de krijgsmacht aanwezig te zijn,** ook gelet op hun taak in tijd van oorlog."
Verder zag hij het dragen van het uniform als een uiting van solidariteit met de militair, doch voegde daaraan ook toe: **„Of daarbij de voor sommigen „afstand-scheppende rang" noodzakelijk is, is iets waar de geestelijke verzorgers zelf ook eens over zouden moeten nadenken."**

Inleidingen en forumdiscussie

Op deze toespraak zal in het meinummer van EGO uitvoeriger worden ingegaan door hoofdredaktie Sinke, terwijl ook de nodige aandacht zal worden geschonken aan het verdere programma van die dag: 's morgens een viertal inleidingen van resp. dr. W. de Kwaadsteniet, lid van de Tweede Kamer voor het CDA; ds. F. L. van der Bom, hoofdvlootpredikant; maj. drs. J. van de Wetering, voorzitter VVBK (en vast medewerker van EGO) en maj. H. P. Lippe, voorzitter NOV; 's middags een forumdiscussie van de zaal met de vier inleiders.
De inleidingen en de diskussies bewogen zich rond een viertal vooraf gestelde vragen, te weten:
– bent u van mening dat de militair voldoende is toegerust om de problemen rond de kernbewapening aan te kunnen?
– vindt u dat de overheid de discussie in de krijgsmacht hierover (thema) zou moeten stimuleren?
– vindt u dat er voorshands de mogelijkheid moet worden geschapen voor het vervullen van kernwapenvrije taken?
– wat ziet u als uw persoonlijke taak in deze problematiek, dan wel voor de organisatie die u vertegenwoordigt?

Er is veel gezegd deze 16e maart, dat tot nadenken stemt en tot verdere diskussie zou kunnen aanzetten. Wat ons betreft: graag ook in EGO!

Frank Spoelstra

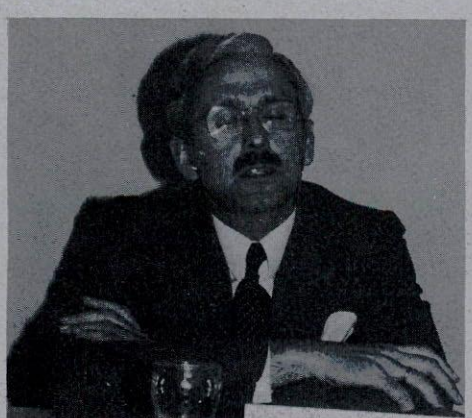

De vier inleiders/forumleden op 16 maart (v.l.n.r.): dr. W. de Kwaadsteniet, ds. F. L. van der Bom, maj. drs. J. van de Wetering en maj. H. P. Lippe

EGO weigert de vredespijp aan Maarten te geven

Geen blad voor de mond (10 en slot)

Hylke Tromp: De loyaliteit van de GV-er wordt afgekocht

„Geestelijke verzorging in een organisatie als het leger loopt altijd uit op indoctrinatie ten gunste van de organisatie of op een konflikt met die organisatie; als het tot geen van tweeën leidt, slaat het nergens op." Waar en wanneer precies Hylke Tromp deze beknopte, maar diepsnijdende omschrijving van de geestelijke verzorging in de krijgsmacht heeft geuit, herinnert hij zich niet meer. Wellicht gedurende zijn G-3 tijd, misschien ook later. Het doet er eigenlijk ook niet toe. Belangrijker is dat hij er nu nog steeds vierkant achter staat.

Als ik hem bij het begin van het vraaggesprek zijn ongedateerde uitspraak voorleg, brandt Tromp los.

Je staat daar nog steeds achter?
Ja. Er zijn sociologische studies gedaan, o.a. door de Amerikaan Zahn*, over de rol van de geestelijke verzorging in de krijgsmacht. Het probleem blijft altijd: Waar is het eigenlijk voor opgericht en waar wordt het voor toegelaten?
Het wordt gedaan omdat er twéé belangen samenvloeien: van kerk en krijgsmacht. Het belang van de kerkelijke organisaties (de humanisten komen daar later pas bij) is, dat men het geloof wil verkondigen en een greep op de schapen wil houden. Het belang van de krijgsmacht is, dat geestelijke verzorging steun betekent voor het moreel van de strijdenden in moeilijke tijden. Het zegenen van de wapens door geestelijken, zowel tijdens de 1e als de 2e wereldoorlog, is eigenlijk symbolisch geweest voor de onderschikking van de kerk aan de staat.

De normen van de kerk, waarvan de tekst „Gij zult niet doden" heel essentiéél is, zijn niet te verenigen met die van een organisatie, die er principieel op uit is om mensen er op voor te bereiden om andere mensen systematisch te doden.
Dus wat doe je als je namens de kerkelijke organisaties met zo'n normsysteem in een organisatie wordt geplaatst, waar normen worden gehanteerd die daar haaks op staan?
Je kunt het verzwegen konflikt in de openbaarheid brengen: dus de norm van de kerk met de norm van de staat, in dit geval de krijgsmacht, konfronteren.
De afloop van dat konflikt is voorspelbaar: je vliegt er uit. Of je kunt je aan de norm van de krijgsmacht onderschikken en verder hand-en-spandiensten verlenen, die binnen het kerkelijk systeem aanvaardbaar worden geacht. Je houdt je bezig met perifere dingen, die noch voor het leger noch voor de kerk echt relevant zijn: gezinsmoeilijkheden van de beroepsmilitair, drugs- of sexuele problemen van de dienstplichtigen, dat soort dingen.

Dat is niet alleen een kritiek op het funktioneren van de kerk in het leger, maar het is een kritiek op het funktioneren van kerken in het algemeen. De kerken houden zich sinds „de zondeval van het christendom" eigenlijk alleen met perifere dingen bezig. Met dingen die des staats zijn, met normen die staten mensen opleggen om mee te werken aan het voorbereiden van massamoorden: daar blijven de officiële kerken liever buiten. Ter bescherming van het ongerept voortbestaan van de kerk. Dat zie je nu bijv. geïllustreerd in de diskussie tussen Pax Christi en vicaris-generaal Bär (exhoofdluchtmachtaalmoezenier).
De nieuwe bisschop neemt het klassieke standpunt in: in algemene termen voor de vrede zijn (dat is het doel, en wie zal het daarover oneens zijn?), maar afblijven van de specifieke middelen waarmee die vrede dan gerealiseerd moet worden. Want dat is immers iets wat de kerk maar aan de staat moet overlaten, dat is technologie, militaire strategie of wat dan ook: daar mag de kerk geen uitspraken over doen. Waarom niet? Waarom wel het doel getoetst aan ethische, zedelijke of religieuze normen, en niet de middelen? Zijn kernwapens, de pest, binarybommen (chemische wapens) soms geheiligd, omdat ze worden geacht de vrede te dienen? Waarom zou een kerk niets kunnen zeggen over de methoden, waarmee een algemeen aanvaard doel bereikt moet worden? Een kerk die alleen maar zegt dat je voor de vrede moet zijn, zegt niets: want daar is geen enkel zinnig mens tegen.
Zo'n kerk is dus ook verder irrelevant, en kan ongestoord als organisatie tweeduizend jaar of langer overleven.

Als je de voorgaande artikelen uit deze serie de revue laat passeren dan zijn het bijna steeds konflikten geweest tussen afzonderlijke GV-ers en hun hoofden van dienst. Is dat opmerkelijk?
Nee hoor, dat is in de struktuur zoals hij daar ligt de meest normale weg. Protesten over het optreden van GV-ers als ds. Diekerhof, ds. Bartlema, aalmoezenier Van Winkel, dissidenten zijn dat geweest, die komen natuurlijk niet in eerste instantie van de leiding van hun diensten. Die worden aan de leiding van hun diensten toegespeeld. De dienstweg is immers dat je je naar boven toe beklaagt. En het ministerie laat dan wel enig ongenoegen blijken, binnenskamers, bij de hoofden van dienst. Om de GV in stand te houden ziet elk hoofd van dienst zich genoodzaakt om dergelijke lieden met afwijkende standpunten tot de orde te roepen.
Dat is dus een normale gang van zaken.

Aalmoezenier Flip Stein (oud-staflid van vormingscentrum de Vlasakkers) zegt in een van de artikelen, dat hoofden van dienst soms overgingen tot zelfcensuur zonder aanwijsbare druk. Uit angst. Denk jij dat ook?
Zo werkt het meestal. Er is een grensgebied: de grenzen zijn niet duidelijk bepaald. Nu worden hoof-

* Gordon Zahn: War, Conscience en Dissent. Uitg. Chapman, 1967.

den van dienst over het algemeen niet gerekruteerd uit de meest progressieve of radikale figuren; eerder ntegendeel. Ze worden altijd al geselekteerd vanuit een soort preventieve waakzaamheid van laten we niet iemand kiezen, die de organisatie – door provocerende uitspraken bijvoorbeeld – in gevaar brengt. Dat betekent dat ze gewoonlijk ook niet bereid zijn te verkennen hoe ver je nu eigenlijk zou kunnen gaan. Maar k denk dat dat juist zou moeten; dat net ook de enige zin zou kunnen zijn voor een geestelijke verzorging, dat ze inderdaad die konfrontatie van normen aandurft.

Grensverleggend werken?
Ja precies, grensverleggend werken. Maar de grenzen zijn niet bepaald en de hoofden van dienst stellen zich graag ver vóór die toch al vage grens op, zo ver mogelijk aan de veilige kant.
Op uitdrukkelijke uitnodiging van de koninklijke luchtmacht heb ik een aar of vijf regelmatig college gegeven op de Luchtmachtstafschool in Ypenburg. En uit die ervaring weet k dat de grenzen heel wat verder liggen dan in het in mijn ervaring benauwde denken van de geestelijke verzorging paste. Ik heb daar de meest boeiende, open en kritische discussies meegemaakt. Als ik ze als aalmoezenier zou hebben aangezwengeld, zou er ongetwijfeld een klachtenboek tegen me zijn opgesteld, en zou ik allang de dienst uit zijn. Het ligt niet aan de mensen die in het leger werken, die willen vaak best praten.

Meindert Stelling schreef onlangs een artikel in het dagblad Trouw (3-2-'82) over het zwijgen van de kerken m.b.t. de bekende brief van de vorige minister van defensie, De Geus. In de toelichting op die brief eiste De Geus de loyaliteit op van de GV-ers m.b.t. het defensiebeleid. Stelling verwijt de kerken, dat ze zich niet nadrukkelijk gedistantieerd hebben van die brief, omdat hier de vrijheid van evangelieverkondiging in het geding was. Is het nu echt zo moeilijk om te zeggen dat zulke vragen aan GV-ers niet gesteld mogen worden?
Daar ontkom je niet aan, omdat de GV-er zich zelf in een soort konfliktsituatie geplaatst heeft, hij heeft twee loyaliteiten: hij moet de kerk dienen en hij moet de staat dienen en dat konflikt is nooit opgelost.

Is dat nu zo, dat een GV-er zowel de kerk als de staat moet dienen?
Ja, hij moet er twee dienen. Zoals ik al zei kan ik er niet aan ontkomen te konstateren, dat de kerk haar beladen normsysteem niét in de praktijk brengt. Ik praat nu niet over humanisten, alhoewel ik denk dat dat verder geen verschil maakt.
„Gij zult niet doden" is een universele wet. Ik haast me altijd erbij te zeggen dat er geen voetnoot bij is, waarin staat „behalve in geval de staat het verlangt". Nee, „Gij zult niet doden"; punt uit! Als je met een dergelijke norm gewapend het leger binnentreedt, kom je een organisatie binnen van mensen, die nergens anders voor worden opgeleid dan om juist dát te doen.
En dan zelfs ook nog, in de huidige struktuur, zonder aanziens des persoons, vrouwen, kinderen, ouden van dagen, ongewapenden, weerlozen. Kernwapens, maar ook gewone bommen, maken geen onderscheid tussen militairen en burgers.

Geestelijke verzorging betrekt zich op mensen en niet op instituten. Dientengevolge kan de loyaliteitsvraag aan een instituut eenvoudig niet worden gesteld aan GV-ers. Zo'n vraag kan men toch rustig terzijde schuiven?
Een GV-er dient loyaal te zijn aan het normsysteem van de kerk. Dat is z'n eerste prioriteit.

Maar nu de loyaliteitseis van de staat?
Je kunt niet kiezen tussen die twee. Als de staat een ander normsysteem heeft dan de kerk, dan heb je een konflikt. Alleen: de oplossing tot nu toe is geweest, al duizend jaar of langer, dat de kerk zich ondergeschikt heeft gemaakt aan de staat, voetnoten heeft geschreven bij de wet „Gij zult niet doden" en de theorie van de „rechtvaardige oorlog" heeft ontwikkeld. Uit zelfbehoud, leert ons de sociologie: na verloop van tijd is er voor elke organisatie, voor welk doel die ook is opgericht, één wet boven alles en dat is het **voortbestaan** van die organisatie. Om de kerk te laten voortbestaan heeft ze kompromissen moeten sluiten, m.n. kompromissen met de staat. Dus: „Gij zult niet doden, tenzij de staat het wil".

Wat moet je als GV-er in de krijgsmacht dan doen? Ik herhaal wat ik zoeven al zei. Je kunt je beperken tot marginaal funktioneren: dan word je een soort moreelsofficier, je aait de mensen eens over de bol, de sakramenten worden bediend enz., maar over de essentie van het geloof praat je liever niet. Waarbij trouwens kan worden aangetekend, dat voor een heleboel mensen – bedienaren des geloofs, gelovigen – die essentie allang verschoven is naar marginale zaken: de essentie was voor hen de mis op zondag bijwonen of vóór de aanval begon, het daarna met de bajonet doorsteken van katholieken van een andere nationaliteit, dat was voor hen bijzaak, getoetst aan de geldende interpretatie van het geloof. Ik zou denken dat het omgekeerd moest liggen. Maar zo heeft het christendom zichzelf in feite de das omgedaan, heeft wat essentieel was opgeofferd. En om als organisatie toch nog bestaansrecht, aanhang, aanzien en macht te behouden, heeft ze vaste maar voor het werkelijke leven betekenisloze rituelen aan de mensen verkocht als de essentie van het christendom.

Geestelijk verzorgers dragen niet alleen een uniform maar ook rangonderscheidingstekenen. Suggereert dit niet een binding van de kerk en het Humanistisch Verbond aan gezag?
Daar zijn verschillende opvattingen over. Er zijn legers geweest waar ze die dingen niet droegen, maar dat funktioneerde slecht vond men. Vooral voor de miltiairen. In een systeem dat uitermate hiërarchisch is, heeft iedereen z'n plaats. Heb je dan GV-ers met een uniform zonder rangonderscheidingstekenen, dan weet men niet op welke plaats je hoort, hoe je moet worden behandeld. Militair-sociologisch gezien was ▸

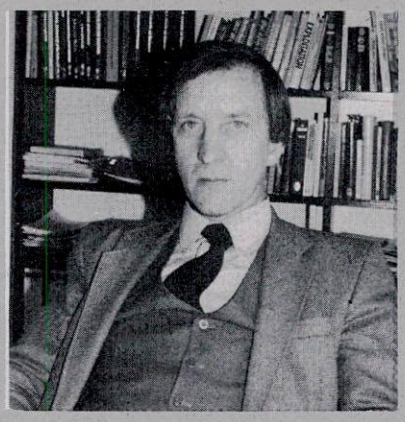

Hylke Tromp (46), afkomstig uit een katholiek milieu, is sinds 1964 verbonden aan het Polemologisch Instituut van de Rijksuniversiteit te Groningen. Hij studeerde daarvoor sociale wetenschappen aan de RK universiteit te Nijmegen en voldeed zijn militaire verplichtingen als vaandrig bij de Generale Staf te Den Haag, alwaar hij werkzaam was op het buro voorlichting, vorming en psychologische oorlogvoering.
Sinds 1966 maakte hij deel uit van de redaktie van het roemruchte blad G-3 (zie het vierde artikel uit deze serie), vanaf 1968 als hoofdredakteur.
In 1976 promoveerde Tromp op het proefschrift „Politieke opvattingen en politiek gedrag in internationale crisissituaties, verslag van een simulatie-experiment" en is sinds december 1979 gewoon hoogleraar in de polemologie aan de Rijksuniversiteit te Groningen en direkteur van het Polemologisch Instituut aldaar. Hij maakte de afgelopen jaren deel uit van verschillende staatskommissies en wetenschappelijke adviesgroepen, is vanaf 1972 hoofdredakteur van „Transaktie" (tijdschrift over de wetenschap van oorlog en vrede) en regelmatig te beluisteren via de media. Met hem praatten we voor dit tiende en laatste artikel in de serie „Geen blad voor de mond". Als een rode draad loopt door dit gesprek de problematiek van de dubbele loyaliteit van een geestelijk verzorger in de krijgsmacht.

GV: op gespannen voet leren staan

het heel verstandig om die GV-ers een herkenbare status te geven. Maar het heeft natuurlijk ook andere funkties, want als je die sterren en balken draagt, word je vaak ook op een andere manier bekeken dan als een GV-er. Datzelfde geldt overigens ook voor artsen. Het is uiteindelijk beter om duidelijk te maken dat je er wel bent, maar niet als onderdeel van de krijgsmacht. Geen balk en sterren dus.

Vaak wordt door GV-ers als belangrijkste argument in deze diskussie aangedragen, dat het dragen van het uniform een uitdrukking van solidariteit is met de mensen in de krijgsmacht. Zie je dat ook zo?
Nou . . . solidariteit . . . ik vind het een beetje gezocht. Ik kijk maar weer naar het katholieke patroon, dat ik het best ken. Als dat de redenering geweest zou zijn, dan snap ik niet waarom geestelijken zich daar altijd zo eksklusief gekleed hebben, in zwarte rokken enz. Dat was absoluut geen teken van solidariteit, het was juist een teken van afstand nemen tot de eenvoudige leken, eenvoudige gelovigen. Ook de dominees hebben er altijd een handje van gehad om zich in woord, gebaar, geschrift, de (s)preektaal duidelijk tegen het gewone volk af te zetten. Waarom het voor de krijgsmacht omgekeerd zou moeten liggen, snap ik niet.
De enige reden voor het dragen van het uniform die ik akseptabel en reëel vind, is dat het bedrijfskleding is.

Gelet op het voorgaande zou het me niet verbazen wanneer je somber bent over de mogelijkheid van een zich onafhankelijk opstellende geestelijke verzorging in de krijgsmacht?
(Voor het eerst is het even stil voor hij antwoordt)
Tja . . . misschien zou je dat moeten differentiëren, in de zin van, dat er verschillende gebieden zijn te onderscheiden waarop je een zelfstandige opstelling zou kunnen bereiken en andere waarop het niet kan.
Er zijn gebieden waarop ik het bepaald onmogelijk acht, bijv. de bewapeningsproblematiek, de hele oorlogsvoering. Om als GV-er je individuele kijk daarop, voortvloeiend uit het normen- en waardensysteem waar je uit voortkomt, in de krijgsmacht naar voren te brengen, daar is nooit genoeg ruimte voor. Dat wordt als ondermijning ervaren.

Maar je kunt mensen niet geïsoleerd zien van de struktuur, waarin ze zitten. Het lijkt me onontkoombaar, dat je als GV-er ook over strukturele problemen met mensen praat: over de hiërarchische opbouw, over gezag, taak, doelstellingen en (gewelds)middelen. Overigens komen de mensen daar zelf wel mee. Dus wordt er over gesproken en dat zal men moeten accepteren.
De GV-er kan een heleboel dingen zeggen. Hij kan zeggen: „Het is goed, want we hebben er de vrede mee gehandhaafd." Dat is prachtig. Hij kan ook zeggen: „Het is een probleem en ik weet het ook niet, dus zoek het verder maar uit." Dat wordt ook nog geaccepteerd. Maar pas op als de GV-er gaat zeggen: „Dit is een moorddadig en onmenselijk wapen en het is tegen alles wat God geboden heeft. Het kan niet en het mag niet, je moet er tegen zijn." Dat laatste hoeft hij er nog niet eens aan toe te voegen.Dan is het afgelopen, dat kan niet binnen een krijgsmacht.

Schilder je niet een te somber beeld? Op dit moment zijn er GV-ers in de krijgsmacht, die nadrukkelijk op het standpunt staan dat er géén enkele rechtvaardiging is voor het gebruik van kernwapens.
We zullen kijken hoe lang ze nog in de krijgsmacht zitten. Daar een rel over maken is, zeker op dit moment, niet verstandig. Dus wat doet men, men laat het zoveel mogelijk toe. Hoe lang? We zullen zien. Ik heb er al zo veel langzaam maar zeker, liefst zonder ophef en dus vaak met een mooie afvloeiingsregeling, zien vertrekken. Het probleem blijft: er komen steeds weer nieuwe.

Lips, de jou wel bekende oud-hoofdraadsman, zegt in „zijn" artikel in deze serie, dat het wel degelijk mogelijk is op grond van de verleende funktionele ruimte te komen tot een onafhankelijke opstelling van de GV, maar je zal er voortdurend voor durven en moeten knokken.
Ik kom weer terug op wat ik al eerder zei: Je moet differentiëren. Vrijheid kun je best op een aantal gebieden hebben, maar niet op de punten die voor een organisatie als de krijgsmacht van essentieel belang zijn. Wanneer je aan de strategie gaat tornen, wanneer je ervan verdacht kunt worden dat je de wil om een wapen te gebruiken eventueel zou kunnen aantasten, dan wordt dat niet getolereerd.
Natuurlijk heb je daar nog wel marges in, maar het blijft altijd schipperen.

Wat zie je als de belangrijkste taak voor de GV in de krijgsmacht?
(voor de tweede keer is het even stil)
Ik denk dat als de GV echt in de krijgsmacht wil funktionèren, op een manier zoals je dat van een kerkelijke/levensbeschouwelijke organisatie

zou mogen verwachten, dat ze dan de strijd maar moet aangaan. Het gaat om een fundamentele zaak, de strijd nl. tegen het systeem dat een oorlog en wel met deze middelen nog rechtvaardigt. Ik denk dat je dat heel best kunt verdedigen en ik denk dat GV-ers bij uitstek toegerust zijn om dat te doen, vanwege het feit dat ze een bepaald normenstelsel vertegenwoordigen. Ze zijn er in elk geval, meer dan wie ook, toe gerechtigd.
Bovendien hebben ze ook gelijk, in mijn ogen. Ik denk dat het vermoorden van mensen, om wat voor reden dan ook, altijd gerechtvaardigd is geweest, in termen van je kunt er wel een rechtvaardiging voor verzinnen, maar altijd ongerechtvaardigd wás. Ook in termen van konflikt: 'n konflikt los je niet op door je tegenstander te vermoorden.

Het zoeken naar methoden van konfliktoplossing tussen mensen, zonder dat je daarbij geweld gebruikt, is essentieel en vloeit voort uit alle normen van alle religieuze normensystemen die ik ken. Maar we verdommen het! We doen het niet! We denken dat we een prachtige methode hebben: als alles faalt, dan zetten we het leger in. Send the Marines!
Met die opvatting zou de GV de strijd ook moeten aanbinden, en wel op grond van twee argumenten:
1. Oorlog is op geen enkele wijze meer een hanteerbaar middel in de politiek, het is geen effektief middel meer. Er is geen konflikt denkbaar, waarvoor je het nog kunt verantwoorden kernwapens, maar ook konventionele, in te zetten. De destruktie die dat met zich meebrengt is volstrekt absurd. Er is geen winst meer mee te behalen.
2. De realiteit is dat de meeste konflikten zonder geweld worden opgelost; dat vergeten de mensen altijd. We barsten van de konflikten binnen staten en tussen staten; en oorlog is toch een uitzondering. We staren ons daar blind op: er zijn tien oorlogen per dag gaande, maar gemeten aan vier miljard mensen, die in verschillende organisatievormen met elkaar samenleven, is dat nog zo verschrikkelijk marginaal en uitzonderlijk dat dat bijna geen rol speelt.
Als de GV iets wil, dan zou men moeten proberen mensen ook duidelijk te maken, dat er in die richting andere oplossingen te vinden zijn dan de nu gegeven oplossingen.

Zo . . .?

. . .of beter zo?

Aan welke voorwaarden dient zo'n GV te voldoen om die taak te kunnen uitvoeren?
De eerste voorwaarde is een duidelijk kenbare, onafhankelijke opstelling; niet meer betaald worden door defensie, maar door de zendende instanties, de kerken en het Hum. Verbond. Want het werkt natuurlijk zo dat een GV-er die betaald wordt door defensie wel het gevoel krijgt 'n beetje loyaal te moéten zijn. Op deze wijze wordt de loyaliteit van de GV-er afgekocht. Een onafhankelijke opstelling dus.
Het dragen van bedrijfskleding blijf ik van belang vinden, je kunt niet in een drie-delig pak rondlopen op oefeningen. Dat kruisje, of wat het voor anderen ook mag zijn, dat moet blijven, dat is net zo kenmerkend als de Rode-Kruis band voor de artsen.
Maar dan wel – als tweede voorwaarde dus – een uniform zonder rangonderscheidingstekenen!
Een kritische opstelling van de GV kan echt alleen dan pas gestalte krijgen als aan bovenstaande voorwaarden wordt voldaan. (En bijna verontschuldigend:) Ik zie het niet anders.

Wim Heij

Naschrift bij een serie

Met bovenstaand interview wordt de serie „Geen blad voor de mond" afgesloten. Precies een jaar geleden startten we in EGO deze reeks van artikelen – die tot tien zou uitgroeien – over een aantal GV-ers, die geen blad voor de mond namen wanneer het om zeer wezenlijke zaken ging. De aanleiding was destijds, dat de vorige minister van defensie, De Geus, met de toelichting op zijn bekende brief van 14 oktober 1980 de positie van de geestelijk verzorgers in de krijgsmacht in het geding bracht. Ook de geestelijk verzorgers dienden zich de inhoud van zijn brief aan te trekken, betoogde de minister toen.

Er hadden zich in de loop der jaren wel vaker ernstige strubbelingen voorgedaan bij de diverse diensten geestelijke verzorging. Nu deed zich evenwel een totaal nieuwe situatie voor. Betroffen de wrijvingen uit het verleden, hoe principieel ook van aard, konflikten binnen de diensten geestelijke verzorging, nu leek de politieke leiding van defensie regelrecht aan te sturen op een botsing met de gehele geestelijke verzorging door zijn, indirekte, loyaliteitseis. En dat juist op een moment dat velen, ook binnen de krijgsmacht, zich ernstig zorgen maakten en maken over het kernwapenvraagstuk. Geestelijk verzorgers behoren altijd, maar zeker nu, op zo'n brief te reageren. Helaas gebeurde dit veel te weinig. We veronderstelden toen er goed aan te doen een serie portretten te maken van geestelijk verzorgers die zich in het verleden sterk maakten binnen de krijgsmacht voor een aantal uiterst principiële zaken. Het oogmerk was niet, dat we er genoegen in schepten oude koeien uit de sloot te halen, of dat we zo graag anderen pijnlijk wilden treffen. Als dat laatste in een enkel geval toch zo zou zijn ervaren, spijt ons dat oprecht. Het oogmerk was GV-ers aan het woord te laten, die de noodzakelijke ruimte bevochten om hun werk te kunnen doen, terwille van de mensen in de krijgsmacht. Op die ruimte werd een aanslag gedaan door de vorige minister van defensie. Deze serie wilde daar een antwoord op zijn.

Tot slot spreken we de hoop uit, dat met het besluiten van deze serie artikelen niet tevens de diskussie over de daarin aangeroerde zaken is gesloten. Integendeel wat ons betreft: EGO stelt haar kolommen graag voor reakties open!

Redaktie

Kadetten bezetten militaire academie

Voor zover ik me kan herinneren, heb ik nog nooit een film gezien, die ging over een militair opleidingsinstituut, hoewel ze er waarschijnlijk wel geweest zijn. Deze besloten, gedisciplineerde wereld leent zich natuurlijk heel goed voor een film vol sfeertekening, waarbij een paar ijzervreters en houwdegens voor de emotionele „couleur locale" kunnen zorgen. De film „Taps" heeft zo'n militaire academie als terrein, en wat zich daar allemaal afspeelt, liegt er bepaald niet om.

De film opent met een adembenemende militaire parade van de school (adembenemend natuurlijk voor wie van dat soort happenings houdt) ter gelegenheid van de afsluiting van het schooljaar. Ouders en vriendinnen zitten trots op de tribune en voor de camera's paraderen steeds verschillende groepen. Jonge mannen, maar ook kleine ventjes van twaalf, dertien jaar. Vertedering en afschuw strijden bij de kijker om voorrang. Aanvoerder (heet dat zo?) van de kadetten is de jonge, erudiete Brian Moreland, een briljante student, die dan ook 's avonds, tijdens een privé-diner bij generaal Harlan Bache, die de school bestuurt, een onderscheiding krijgt uitgereikt. Vraag me niet hoe al die rangen, standen en onderscheidingen heten, want dat is een volkomen onbekend terrein voor me. 't Zal wel iets moois geweest zijn, want de jonge kadet was er erg blij mee.
Als Brian verdwenen is, krijgen we even een stukje solo-spel van generaal Bache, waaruit blijkt dat de man eigenlijk doodeenzaam is, niet al te gezond, en duidelijk gebukt gaat onder grote zorgen. Die zorgen openbaren zich de volgende dag. Dan houdt generaal Bache namelijk een speech voor alle aanwezigen, waaruit blijkt, dat de Bunker Hill Military Academy zal moeten worden gesloten, omdat de grond kostbaar is en voor andere doeleinden meer op zal kunnen brengen. Voor alle jonge militairen in spé is deze slag niet minder verschrikkelijk dan voor de generaal: ze hebben allemaal gemeen dat de academie hun tweede thuis is, hun basis en houvast in het leven. Bache laat doorschemeren dat de academie waard is om voor te vechten, en de jonge Brian Moreland knoopt dat goed in zijn oren. Dezelfde avond doet zich een afschuwelijk incident voor: bij het jaarlijks bal van de school wordt er herrie geschopt door een groepje burger-jongeren, die de dames in baljurken, die regelmatig per taxi worden aangevoerd en door rijk uitgedoste scholieren worden afgehaald bij de poort, belachelijk maken.

Harlan Bache, de generaal, komt naar de schermutselingen toe. De jongeren provoceren de militairen. Er ontstaat een handgemeen en dan is Bache zo onverstandig om zijn pistool te trekken. Er gaat een schot af en de meest oproerige van de relschoppers valt dood neer. Bache wordt afgevoerd en later horen we

 Timothy Hutton als Brian Moreland voert zijn medeleerlingen aan tijdens de bezetting

George C. Scott en Timothy Hutton als generaal en jonge kadet

dat hij na het incident een hartaanval heeft gekregen.

Het incident heeft voor de school ingrijpende gevolgen: de volgende dag wordt er een afvaardiging van de legerleiding gezonden om het hele wapenarsenaal in beslag te nemen: er mogen geen wapens meer in de school aanwezig zijn. Dan knapt er iets in het hoofd van de jonge Brian Moreland: hij ziet dat de school nu al aan het afbrokkelen is en meent in de geest van zijn grote voorbeeld Harlan Bache te handelen wanneer hij zijn medescholieren oproept de school te bezetten. Aanvankelijk doen alle leerlingen mee, nog niet doordrongen van de maniakale manier waarop Moreland van plan is deze opstand te leiden. De zaak escaleert geweldig. De jongste leerlingen worden bang en wanneer het leger voor de poorten staat en Brian Moreland zijn medeleerlingen gelegenheid geeft weg te gaan als ze dat willen, laat bijna de helft hem in de steek. Het groepje dat blijft, wacht een verschrikkelijke confrontatie: als één van de kleinste leerlingen midden in de nacht de bezetting niet meer aankan, vlucht hij over het hek. Zijn vriendje dat hem achterna wil, wordt neergeschoten door een van de soldaten voor de poort en dan beseft Brian Moreland dat hij de zaak niet meer in de hand heeft. Hij vraagt aan de bevelhebber voor de poort of hij met Bache mag spreken (een bezoek van zijn eigen vader, ook militair, om zijn zoon te bewegen de bezetting op te geven, is op niets uitgelopen: vader gaf zijn zoon notabene een oorvijg!). Dan krijgt hij te horen dat Bache dood is. Hij raakt het spoor geheel bijster, voelt zich schuldig aan de dood van de kleine jongen en besluit zich over te geven. Maar hij heeft niet gerekend op één gevaarlijke medeleerling, die zijn eigen gevolgtrekking heeft gemaakt uit de dood van zijn jonge medescholier: terwijl Moreland en zijn jongens nietsvermoedend naar de poort lopen om hun verzet op te geven, begint deze leerling opeens vanuit één van de ramen op de militairen voor de poort te schieten. Dan is het binnen een paar seconden oorlog. Brian, die zijn gek geworden medeleerling wil overmeesteren, overleeft de slag niet.

Een macaber einde aan een macabere film, die verschrikkelijk veel vragen oproept. Naar het bestaansrecht van dit soort militaire opleidingsinstituten, naar de leeftijd waarop je jongens met de moraal van de militair mag confronteren, naar de waarschijnlijkheid van een bezetting door jonge militairen: allemaal moeten ze toch beseft hebben dat hun carrière voorgoed gebroken was vanaf het moment dat ze zich achter hun jonge leider schaarden. Maar daar moeten jullie zelf nog maar een paar avondjes over plukharen, als je de film gezien hebt. Want, dat hij gezien moet worden staat voor mij als een paal boven water, al was het alleen maar voor Oscar-winnaar (voor Ordinary people) Timothy Hutton in zijn rol van Brian Moreland, en George C. Scott als de meelijwekkende generaal Harlan Bache. Ik vond dat voornamelijk een man om nou eens een lekker kippesoepje voor te maken, of een appeltaart voor te bakken: ik heb het gevoel dat hij van zo'n menselijk gebaar volkomen in tranen zou zijn. Erg knap neergezet, deze karakterrol van Scott. Zo'n man die buiten zijn carriere helemaal niks heeft en ook over niks anders kan praten. Zielig. Ook de jonge kadet Brian Moreland is een beklagenswaardige figuur: zijn vader is een gevoelloze bullebak. Zijn moeder stierf toen hij twaalf was, dus hij heeft zich aan de school en aan de persoon van Bache vastgeklampt als aan een thuis en een vader.
Een film, die lang na zal werken, als je 'm gezien hebt. Regie was van Harold Becker.

Leo van Opzeeland

in 't kort

Vrouwen en misdaad

De debuterende regisseuze Marleen Gorris mag bepaald niet klagen over de publiciteit rond haar eerste film: **De stilte rond Christine M.** Pittige discussies al bij de persconferentie na de film, en die discussies zetten

Nelly Frijda, Edda Barends en Henriette Tol in „De stilte rond Christine M"

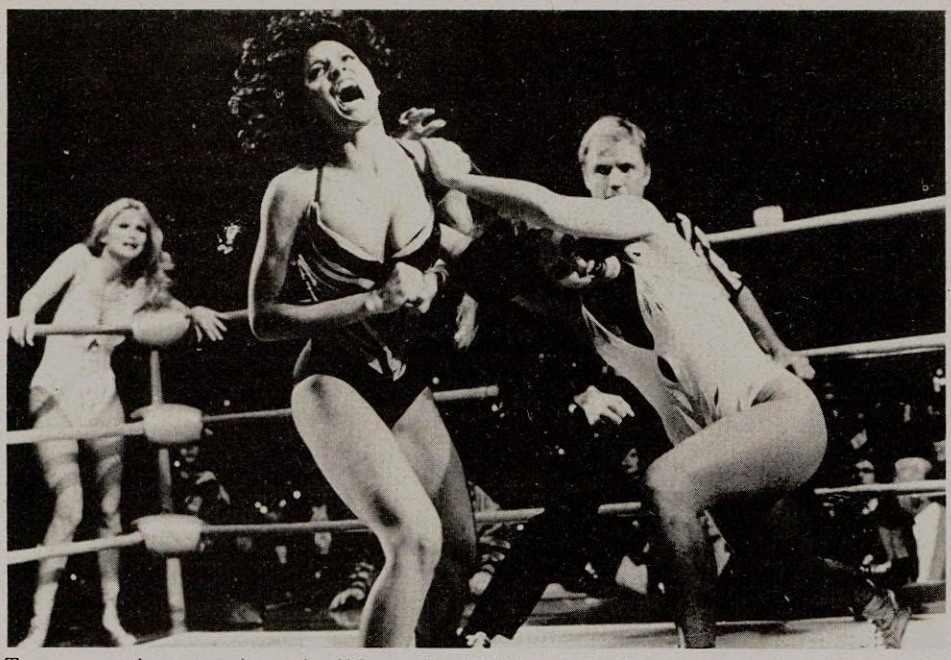

Twee worstelaarsters in actie tijdens „The California Dolls"

zich voort voor radio en televisie. In de film gaat het om drie vrouwen van zeer uiteenlopende aard, die opgepakt worden omdat ze gedrieëlijk een onschuldig boetiekhouder hebben vermoord. En niet zomaar, nee, volgens de patholoog-anatoom „waren de geslachtsorganen nauwelijks nog als zodanig te herkennen." Geen half werk dus. Een psychiater wordt op hen afgestuurd om te proberen achter de beweegredenen van de drie dames te komen, maar ze raakt al snel het spoor bijster, concludeert alleen dat de vrouwen geheel toerekeningsvatbaar waren toen ze hun misdaad uitvoerden. Nu heb ik bij alle gekrakeel over deze film nooit behoorlijk uit de doeken horen doen waarom deze drie vrouwen hun woede zo koelden op een onschuldige willekeurige man. Volgens mij was dat overduidelijk, omdat ze alle drie iets met „de man" in 't algemeen te verhapstukken hadden. De eerste, Christine M., is een huissloof met drie kinderen, die zich in haar flat opgesloten voelt en bij haar man geen enkel begrip ondervindt. De tweede, een koffiejuffrouw, is door haar man in de steek gelaten en lijdt, ondanks haar schijnbaar zonnige karakter, zeer onder haar eenzaamheid. De derde, een secretaresse, wordt voortdurend in haar werk gekleineerd door mannen en krijgt tegelijkertijd steeds van haar moeder te horen, dat ze zich moet haasten om te trouwen. Onvrede alom dus. De zaak eindigt met een hilarische lachbui van alle betrokken dames in de rechtszaal, die ik absoluut niet kon plaatsen. De film, algemeen bestempeld als vrouwenfilm, maar voor mannen ook uitstekend te genieten, wordt bijzonder goed gespeeld. Wat u er uit wilt halen aan boodschap of moraal moet u zelf maar weten. De voornaamste actrices zijn Cox Habbema als de psychiater, Nelly Frijda als de koffiejuffrouw, Henriëtte Tol (ook te zien in **Een vlucht regenwulpen**) als de secretaresse en Edda Barends als de huismoeder.

Worstelende schoonheden

Volledig bont en blauw voor mijn gevoel kwam ik uit de film **The California Dolls.** Het gaat hier om twee bijzonder aantrekkelijke meisjes die zich hebben gespecialiseerd in worstelen, en die daar natuurlijk kampioen in wensen te worden. Hun manager rijdt ze van de ene ontmoeting naar de andere. Aanvankelijk hebben ze weinig succes, maar eindelijk keren de kansen en worden ze kampioen.
Tijdens deze lange weg die ik nu heel kort beschrijf, is hun pad geplaveid met fikse gevechten die zo verschrikkelijk levensecht worden gespeeld, dat ik er de eerder genoemde blauwe plekken en kneuzingen aan overhield. Peter Falk is een boef van een manager met een bijzonder warm hart voor zijn „girls". Beide dames worden heel knap gespeeld door Vicki Frederick en Laurene Landon. Ik weet zeker dat u nog nooit zoiets hebt gezien. Regie van dit dynamisch geheel was van Robert Aldrich.

Alweer een Peskens verfilmd

Na het betrekkelijk grote succes van Twee vorstinnen en een vorst naar het boek van R. J. Peskens (Geert van Oorschot) is er al snel een tweede film gemaakt. Een drieluik, dat vervat is onder de naam **Het verleden**. Met medewerking van een behoorlijke cast worden hier drie korte verhalen vertoond, die alle drie met de liefde te maken hebben en dan wel op een treurige manier. Marie is van Bas van der Lecq: een vrouw ontmoet de man, waar ze veertien jaar geleden verliefd op was, voor de tweede keer. Goed gespeeld door Jeroen Krabbé en Elja Pelgrom. In Mevrouw Katrien wordt een lieve bollenkweker, gescheiden en hertrouwd, door een list naar zijn eerste vrouw gelokt, die een slang van het zuiverste water blijkt te zijn. Slecht van continuïteit (in de auto heeft de vrouw nog opgestoken haar, uit de auto is het opeens los en binnen in het ziekenhuis is het weer opgestoken, ik bedoel maar!). Goed gespeeld door onze Belgische vrienden Jan Decleir en Chris Lomme. Regie van dit gedeelte is van Bram van Erkel. Mevrouw van der Putte is invalide maar vecht niettemin als kat en hond met haar man. Zij vat liefde op voor de boekhouder van de zaak en laat hem uiteindelijk haar fortuin na. Een beetje onwaarschijnlijk verhaal. Heel goed gespeeld door Ton Lutz en Dora van der Groen (die schitterde in Dokter Pulder zaait papavers van Haanstra). Regie van dit laatste luik had Roy Logger, die tot nu toe voornamelijk produceerde. Grote misser bij deze film is het feit, dat de gezamenlijke regisseurs het aardig vonden om de stukken aan elkaar te laten praten door de ijdele, vergrijsde auteur van de verhalen. Een aanfluiting: de man maakt zich volledig belachelijk en had tegen zichzelf beschermd moeten worden. Verder beslist de moeite waard.

L. v. O.

Ton Lutz en Dora van der Groen in „Het verleden"

lezers schrijven

Rwanda

Rwanda ligt ingesloten tussen Oeganda (noorden), Tanzania (oosten), Zaïre (westen) en Burundi (zuiden), is kleiner dan Nederland en telt 5,2 miljoen inwoners. De oppervlakte is 196 km² en daarmee het dichtstbevolkte land van Afrika.
In de stad woont 4,5% van de mensen en de rest zijn landbouwers die gemiddeld 0,9 ha grond bezitten. Te weinig om daarmee de familie te voeden. Met een bevolkingsgroei van 3,8% snelt Rwanda dan ook naar grote hongersnoden toe, versterkt door toenemende erosie en ontbossing.

In 1973 kwam de huidige president Juvenal Habyarimana na een staatsgreep zonder bloedvergieten aan de macht en richtte vervolgens de M.R.N.D. (Mouvement Révolutionaire National pour le Développement) op. De belangrijkste doelstelling is de ontwikkeling van het land door vrede en eenheid, om zo een einde te maken aan de eeuwenoude strijd tussen de twee grootste rassen van het land, de Hutu's en de Tutsi's.

Rwanda moet het ekonomisch gezien hebben van de twee belangrijkste export-artikelen, koffie en thee.
Er is wel wat industrie, maar dat stelt niet veel voor. Want welke ondernemer wil zich vestigen in Rwanda? De aanvoer van grondstoffen moet geschieden per vrachtauto vanaf Mombassa (Kenya) 1752 km en Dar es Salaam (Tanzania) 1571 km.

SNV

Een van de vele organisaties die Rwanda steun biedt is de Stichting Nederlandse Vrijwilligers (zie ook de rubriek Gast in EGO in dit nummer op blz. 4/5; *redaktie).* Deze voert een groot aantal projekten uit in o.m. de aanleg van waterleidingen, op het gebied van landbouwvoorlichting, in de nijverheid en constructie.
In totaal zijn er nu 20 SNV-ers in Rwanda.
Twee daarvan zitten in een streekontwikkelingsprojekt dat wordt uitgevoerd door ADECOK (Action de Développement Communautaire du Kanage).
De Kanage is een gebied dat in twee provincies ligt: Gisenyi en Kibuye. In dat gebied, dat in zones is onderverdeeld, ligt de zone Musasa dat met recht een achtergebleven gebied kan worden genoemd.
Een totaal gebrek aan enige infrastructuur is daar schuld aan. Er is één zéér slechte weg, levensgevaarlijk in de regenperiodes. De dichtstbijzijnde medische post ligt 15 km verderop. Er zijn twee lagere scholen met ongeveer 1500 leerlingen en 14 leraren. De dichtstbijzijnde middelbare school ligt 60 km er vandaan.
Om daar wat verandering in aan te brengen heeft ADECOK bij SNV om twee landbouwvrijwilligers gevraagd om een jeugdvormingscentrum op te zetten, om de jonge aankomende boeren de nodige nieuwe technieken bij te brengen en tevens een structuur te creëren waar de mensen hun produkten kwijt kunnen, wat vooral geldt voor de koffie.
Dat vormingscentrum maakt deel uit van een totaal programma, dat moet gaan voorzien in het oprichten van een medische hulppost, een complete lagere-schoolopleiding, een markt, een coöperatieve winkel, een vormingscentrum voor vrouwen en meisjes (huishoudschool), de aanleg van wegen, de aanleg van waterleidingen en agrarisch onderricht moet gaan verzorgen. Dit alles moet geschieden met medewerking van de bevolking via de zogenaamde Umuganda. Dat is de ½ dag per week gratis werken voor de ontwikkeling van het land.
Niet dat de bevolking er nu erg warm voor loopt, maar het mes

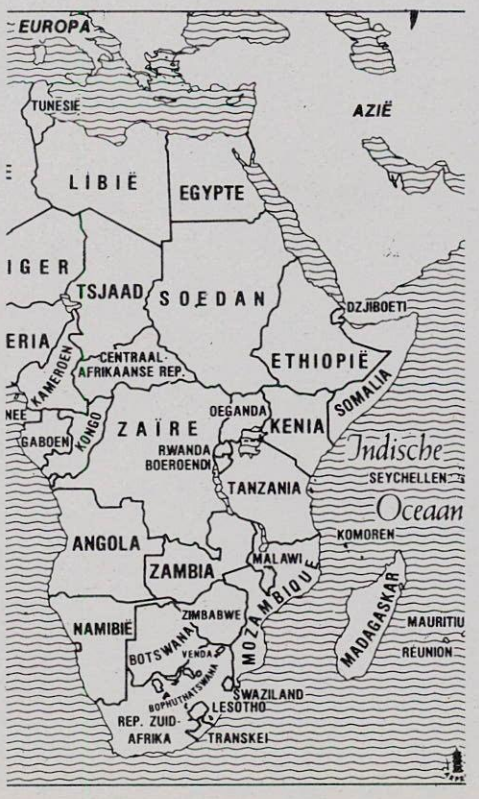

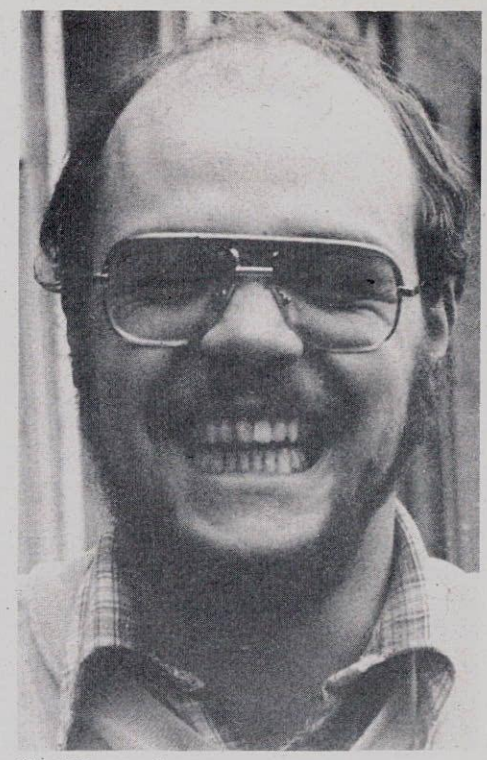

Carl Vermeulen

snijdt aan twee kanten. Wie niet meedoet zal bv. bij de medische verzorging het dubbele moeten betalen van wat iemand die wel meedoet betaalt en ook van andere voorzieningen zal hij minder kunnen genieten. De medewerking is beter als er een ziekenhuis moet worden gebouwd, dan wanneer er een weg moet worden aangelegd.
Het vormingscentrum is nu klaar met het bouwen en verbouwen van de woonhuizen en school die nodig waren. Het projekt heeft namelijk de beschikking gekregen over een oude koloniale koffieplantage die gedurende 9 jaar verlaten was. Alleen het oude (vervallen) huis en 13000 verwaarloosde koffiestruiken stonden er nog.
Deze werkzaamheden hebben ongeveer een jaar geduurd. Alles werd bemoeilijkt door het ontbreken van een weg (die ondertussen door de Umuganda werd aangelegd) en het heen en weer rijden tussen hoofdstad en projekt voor het kopen van materialen. Een afstand van 170 km die 5 uur in beslag neemt. Een goede indicatie over de toestand waarin de wegen zich bevinden.

Op dit moment wordt er aan gewerkt om het programma in te vullen van het centrum. Dat stuit op verschillende problemen.
Ten eerste heeft de jeugd over het algemeen absoluut geen belangstelling voor een bestaan in de landbouw. Ten tweede: als men interesse heeft in de geplande 3-jarige opleiding dan speelt het ontbreken van een regelmatig inkomen een beslissende rol mee.
Allemaal praktische problemen die nu opgelost moeten worden. Over 14 maanden weten we meer.

Carl Vermeulen
Musasa, Rwanda

lezers schrijven

Aan de redaktie van EGO
t.a.v. dhr. W. Heij,
Oranje Nassaulaan 71
3708 GC – Zeist

Hoogezand, 22 februari 1982

Geachte redaktie,

Graag wil ik reageren op het interview in het februarinummer met Wil Gerards, „Geen blad voor de mond" (8).
Omdat iedereen kan weten dat de schrijver van deze brief in de periode vóór de uitzending van 44painfbat geestelijk verzorger was namens de kerken en omdat m.i. ten onrechte de indruk gewekt wordt, dat de Prot. GV geen enkele of hoogstens een verkeerde bijdrage heeft geleverd, wil ik u verzoeken onderstaande zo spoedig mogelijk in EGO te publiceren. (Dat gebeurt bij deze; het maartnummer was al naar de drukkerij. Redaktie).

1. Allereerst enkele feiten, gebaseerd op dagboeknotities uit die tijd, teneinde niet te verzanden in op vermoedens gebaseerde verdachtmakingen.

a. Op het moment, dat commandant 1LK de mededeling deed aan het bataljon, dat het „binnen afzienbare tijd" uitgezonden zou worden naar Libanon, voor de uitvoering van een VN-taak, dat was 12 januari 1979, was ik de GV-er namens de kerken van dat onderdeel en ik had – i.t.t. Wil Gerards – het voorrecht geen andere onderdelen te hoeven verzorgen.
Vanzelfsprekend werd er volgens de richtlijnen GV gegeven.
Wat mij aanging in pelotonsverband en wat Wil Gerards aanging meestal in compagniesverband, vaak niet samenvallend met door mij geplande uren.

b. In het interview staat nu: „bijna onmiddellijk werden in die GV-uren beperkingen aangebracht" ik wil dit ontkennen.
Inderdaad, het hele oefenprogramma werd op de helling gezet en op Libanon georiënteerd, maar de geplande GV-uren bleven op het rooster staan!
Een S3 weet ook wel waar hij zijn vingers aan kan branden.
En omdat juist op dit punt verdachtmakingen geuit worden aan het adres van de kerkelijke geestelijke verzorging en op de leiding van het bataljon (maar die kan zichzelf wel verdedigen) wil ik de feiten in detail noemen: nl., dat op 16 januari voor het Amr., 17 januari voor de drie pelotons van de Acie (deze lichting zou nl. uitgezonden worden) en 25 januari voor de Bcie (die pas later uitgezonden zou worden en inmiddels in Assen was gelegerd) GV werd gegeven door mij. Tijdens deze uren was het grootste deel van de pelotons aanwezig en werd er – hoe zou het anders kunnen! – gesproken over de „gedeelde zorg":
- Libanon (situatie, politiek, werkzaamheden, gevaar etc.)
- problemen binnen de groep (nl. door het uiteenvallen ervan)
- de mogelijkheid tot indienen van request (die was direkt al heel ruim geformuleerd!)
- de mogelijkheid en consequenties van weigeren
- de problemen individueel, ook met het oog op thuis.

Terzijde: aan de Acie 43painfbat (de latere Ccie) heb ik geen GV gegeven, omdat deze onder verantwoordelijkheid van de aalmoezenier viel en aan de SSVcie werd niet anders dan incidenteel GV gegeven. Zodoende heb ik alleen het geneeskundig peloton 1 uur bijeengehad met het oog op eventuele spanningen bij incidenten in Libanon.

c. Maar: juist uit die bovengenoemde GV-uren is mij gebleken hoezeer er behoefte bestond om zich persoonlijk uit te spreken over eigen onzekerheid, angst etc., terwijl de groep daarop – zo is dat nu eenmaal bijna altijd! – eerder een remmende dan een stimulerende werking uitoefende. Tegen deze – geen enkele andere! – achtergrond heb ik (en dus niet de bataljonsstaf) de beslissing genomen om met de compagnieën een regeling te treffen om iedere militair, die dat wenste in de gelegenheid te stellen een kort gesprekje met mij te hebben. De animo hiervoor was zeer groot en op 23, 24 en 26 januari heb ik het overgrote deel van de Acie persoonlijk gesproken. Later zouden de Ost en SSVcie (gedeeltelijk) volgen. En pas toen deze opzet in die omstandigheden mij de beste toescheen, heb ik afgezien van het recht om GV-uren te geven, daarbij de mogelijkheid tot Hum. GV niet blokkerend, omdat deze toch al vaak buiten „mijn" uren om gegeven werd, en dat zou ook nu weer kunnen.
Deze beslissing heb ik 29 januari meegedeeld aan de S3.
Wanneer dan ook een radiointerview van 28 januari wordt aangehaald en Wil Gerards daarin spreekt over het „heenlopen over de vrije wilsbeschikking" en hij in EGO zegt, dat de mogelijkheid om dit bespreekbaar te maken op GV-uren „ogenblikkelijk" werd beperkt, laat dan vanaf dit moment duidelijk zijn:
- dat pas ná dat interview (al bestaat er geen zakelijk verband) de kerkelijke GV heeft afgezien van het geven van groeps-GV en
- dat de geuite vermoedens over de angst van bataljonswege voor de GV-uren (dat is iets anders dan de GV-er) en
- dat de geuite verdachtmaking, dat de kerkelijke geestelijke verzorging meegewerkt zou hebben om de op dat moment – inderdaad! – noodzakelijke geestelijke verzorging om zeep te helpen en verder duimen heeft zitten draaien,

niet meer dan vermoedens zijn, die echter op iets anders stoelen, dan de feiten.

2. In de tweede plaats blijkt uit het interview, dat Wil Gerards vanuit zijn achtergrond de situatie beoordelende een keuze maakt, wat voor hem de „zwaarste" gevallen zijn. En dat recht wil ik hem niet ontzeggen, maar wanneer een andere geestelijke verzorger, vanuit zijn achtergrond de situatie beoordelende een andere keuze maakt en zich bijvoorbeeld beperkt tot
- het bijstaan bij het indienen van requesten en begeleiding van hen van wie het afgewezen werd
- het onderhouden van contacten met vele ouders
- het bezoeken van het „thuisfront" van beroepspersoneel
- het zo goed mogelijk voorbereiden van hen die wèl naar Libanon zouden gaan,

dan gaat het niet aan die andere te houden voor een onnadenkende conformist, die alleen vanuit een „vooroordeel", namelijk dat de uitzending „goed" zou zijn, zou werken. Het zou ook zijn „oordeel" kunnen zijn en het zou ook zo kunnen zijn, dat de privé opvatting van de GV-er op dit punt voor de mensen die hij verder wil helpen totaal oninteressant is.

3. Want ook ik ben van mening, dat zeker een geestelijk verzorger, die in naam van zijn Heer wil werken zich nooit kritiekloos mag verkopen aan, of conformeren met welke ideologie, of welk apparaat dan ook.
Niettemin ben ik het niet eens met de vooronderstelling, die Gerards in zijn interview uit, dat „het apparaat" en „de mens" in een zwart-wit schema te drukken zijn. Alsof – om in mijn taalveld te spreken – het apparaat ten alle tijde en overal „des duivels", en de mens altijd en overal „heilig" zou zijn. Beide kunnen „duivelse" trekken hebben en op grond van een persoonlijke beoordeling (die voortkomt uit je levensovertuiging) kunnen er zich situaties voordoen, dat je wèl meedoet aan een apparaat. Het getuigt van een zekere arrogantie en een vroegmiddeleeuws „heiligheids-denken", dat het je gelukt is om altijd „schone handen" te houden. Daarom heb ik bewust een bijdrage willen leveren aan de vorming van hen, die uitgezonden werden – ik weet overigens, dat Gerards dat nu óók wil –, en met name aan de vorming van groepen, waarbinnen men elkaar respecteert en accepteert.

4. Dit alles neemt niet weg, dat Wil Gerards met name in de eerste maand meer heeft gedaan in de politieke arena dan ik. Dat is zijn keuze geweest en die respecteer ik ten volle. Misschien ben ik te goed van vertrouwen geweest, dat overheid en parlement hun zaken op verantwoorde wijze zouden regelen. Misschien ben ik te snel op het grondvlak aan het werk gegaan, ervan uitgaande dat het nu eenmaal zo was, dat het bataljon aangewezen was en dienstplichtigen verplicht waren om te gaan (ik heb nooit meegezongen in het koor, dat zei, dat het „eigenlijk" al vrijwilligers waren, omdat ze bij het 44e waren ingedeeld). Maar binnen die situatie heb ik naar eer en geweten gewerkt voor hen, die in nood verkeerden of zij nu wèl, of niet naar Libanon gingen, of zij nu een request indienden of dienst wilden weigeren, of zij nu beroeps of dienstplichtig waren.
En het deed mij pijn, dat ik drie jaar nadien, het leger inmiddels verlaten hebbend, uit het interview in EGO een andere indruk van mijzelf kreeg, en daarmee van de hele kerkelijke GV. Daar wilde ik u en de lezers van EGO graag deelgenoot van maken.

Met vriendelijke groeten en hoogachting,
Ds. H. Stam
Apollo 27
9602 HL – HOOGEZAND

Weerwoord van Gerards

(sterk ingekort op verzoek van redaktie)

Henk Stam reageert nogal geprikkeld op het bewuste interview; zou ik ook doen als ik van mezelf moest lezen: „geen enkele of hoogstens een verkeerde bijdrage te hebben geleverd" en „een onnadenkende conformist te zijn die slechts vanuit een vooroordeel zou werken". Gelukkig hoef ik deze beweringen niet te weerleggen, omdat ze niet zijn gedaan.
Wel wil ik reageren (onder a) op de bewering, dat „de angst van bataljonswege op vermoedens" zou berusten en „de verdachtmaking, dat de kerkelijke g.v. heeft meegewerkt de g.v. om zeep te helpen".
Niet, dat daarmede de wezenlijke kern van het interview is geraakt; daar kom ik onder b) op terug.

a). Juist omdat de hum. g.v.-uren vaak niet parallel aan de conf.g.v. gehouden konden worden bestond de afspraak elkaar te informeren omtrent dit soort g.v.-aktiviteiten.
Ook voor de hum. g.v.-deelnemers waren uren gepland op 16 en 17-1; maar ze werden afgelast o.a. i.v.m. diavertoningen over Libanon. De c.c. weigerde botweg een herstelgelegenheid, waartoe hij conform de richtlijnen verplicht was: „g.v.-uren hebben afgedaan, daar is geen tijd meer voor. Wanneer u erop blijft staan vervoegt u zich maar bij de S3, die zal het u wel duidelijk weten te maken".
Verbolgen hum.-g.v.-deelnemers belden me op en vertelden me, dat dezelfde cc reeds daags erna dezelfde compagnie pelotonsgewijze ter beschikking had gesteld van de confessionele g.v. en de dag daar weer op voor een persoonlijk gesprek à 5 min./man. Pas op donderdag 25 januari kon ik een kontakt hebben met de S3: „wat de compagniescdt deed was fout; overigens, de bat. cdt en ik (S3) hebben in samenspraak met de ds en aalmoezenier besloten, dat er geen g.v.-uren meer gehouden zullen worden, omdat in deze situatie het best individueel kan worden gewerkt."
In het nogal emotionele gesprek erna bleek overduidelijk, dat „inhoudelijke" en geen „tijd-motieven" aan deze maatregel ten grondslag lagen. Ik wilde een beslissende uitspraak van de bataljonscdt zelf; deze herstelde toen wel formeel de g.v.-uren, maar die konden nooit meer echt funktioneren, omdat de groep – tegen het lesprogramma in – er voor doorbroken moest worden; insiders weten, dat dat onbegonnen werk is.
N.b. Zonder een ander tot dezelfde opvatting te verplichten, hecht ik eraan te verklaren, dat m.i. **g.v.-uren in groepsverband een eigen unieke betekenis hebben, die niet door enige andere vorm van g.v. vervangen kunnen worden;** afschaffen van de g.v.-uren betekende, dat de collectieve problematiek geïndividualiseerd werd. Voor de individuele gesprekken behoefden deze uren ook niet te worden afgeschaft, omdat die even-goed – ernaast – plaats vonden.

b). Maar dit alles – hoe belangrijk ook – treft nog niet de kern, waar het in het interview wezenlijk om gaat: de houding, die men heeft aangenomen tegenover het **manifeste** conflict tussen staatsoverheid en burger. Wanneer men op het platform, waarop zo'n gebeurtenis zich voltrekt (en dat was toen „de openbaarheid") geen duidelijke eigen stelling kenbaar maakt, valt het funk-

HMT, rustplaats voor de militair

tioneren toe aan overheid en krijgsmachtinstituut, ongeacht of dat ook de bedoeling was. En het betrof geen geringe zaak, waaromtrent uitspraken gedaan MOESTEN worden, juist door g.v.-ers, omdat **alleen zij daartoe in een unieke positie verkeren;** immers, de overheid, die de macht heeft gekregen om daarmede het recht der rechthebbers – dat zijn de burgers – te realiseren doet daarmee het tegendeel: onbevoegd volgens de geldende wetten grijpt zij in in het leven en de zelfbeschikking van burgers op een wijze die zijn weerga niet heeft. Daarbij was – vanuit geestelijk standpunt bezien – niet alleen „nood", hetgeen zich in z'n sociaal/maatschappelijke konsekwenties zichtbaar maakt, maar ook en veeleer was „nood" de ontkenning van een wezenlijk menselijk aspekt: de zelfbeschikking. Of m.a.w. óók diegenen, die wél en gráág gingen MOESTEN gaan DESONDANKS!!! Dáár ging het interview over.

N.B. De achteraf aangepaste wet schijnt het nu reeds mogelijk te maken dienstplichtigen verplicht naar de Sinaï uit te zenden, terwijl het in dat geval zelfs niet meer om een VN-taak gaat. En ook nu weer op grond van het kennelijk universeel geldige motief, dat het tenslotte ook om onze veiligheid gaat. Benieuwd waar dat eindigt?

Wil Gerards
raadsman

GV-er: seinlicht

Graffiti

Drie sociologiestudenten aan de Katholieke Universiteit van Nijmegen, vakgroep Sociologie van de Massakommunikatie, hebben een jaar lang een onderzoek gedaan naar graffiti, leuzen en muurschilderingen. Dit in het kader van een verplicht stagejaar. Het mondde uit in een tentoonstelling, die in juni 1981 op de universiteit werd gehouden. Te zien waren een aantal kleuren- en zwart-witfoto's, een diaserie en een videogebeuren in een aparte ruimte. De foto's en dia's waren meer een registratie van wat er zoal te vinden is in onze grote steden, met de video is geprobeerd weer te geven in wat voor een omgeving de graffiti opduikt. Bij de tentoonstelling verscheen een reader en bijlage waarin de graffiti, leuzen en muurschilderingen op een meer theoretische manier werden benaderd. De tentoonstelling is op de universiteit opgeslagen en kan eventueel door belangstellenden worden aangevraagd bij: Rob Spoelstra, 3de Walstraat 8, Nijmegen, tel. 080-236290.

Graffiti. Wat is dat? Een vreemde naam voor iets dat in kleine golven onze steden overspoelde, golven die de uitlopers waren van orkanen die aan de overkant van de oceaan stevig huis hebben gehouden. In New York heeft ze haar sporen nadrukkelijk achter gelaten, al is de storm zelf weer gaan liggen. Ook in Nederland lijkt ze haar hoogtepunt al gehad te hebben. Graffiti is een Italiaans woord, het betekent „schrijfsels".

Als „beweging" ontstond het in de beginjaren '70 in New York. Opeens verschenen er rare tekens in deze wereldstad. Het begon op de muren en schuttingen van de getto's en het breidde zich uit tot de metro's en bussen, vrachtwagens en liften, gangen en hallen, monumenten. Jongeren slopen 's nachts de metro- en busremises binnen, tot zelfs in de wagenstellen en leefden zich grafisch uit. 's Morgens reden de metro's dan in beide richtingen door Manhattan, geheel overdekt met graffiti. Men schrobt uren om het er weer af te krijgen. Men arresteert de graffitici, zet ze gevangen, men verbiedt de verkoop van viltstiften en spuitbussen. Het maakt allemaal niets uit. Ze maken ze zelf en beginnen elke nacht weer opnieuw.
In de mooiste en giftigste kleuren stonden er namen door elkaar geschreven, waarvan iedereen de zin ontging. Kool Killer, Spider Eddie, Shadow 137, Vipere.

Een „beweging" was het, niet in de betekenis van iets dat zich organiseerde, maar louter als iets dat zich bewoog. Geen organisatie die zich erachter verborg. Het waren vooral de jongens uit de verschillende getto's, die met hun spuitbussen het trajekt door New York markeerden. De graffiti bezitten geen politieke of pornografische inhoud. Ze hebben geen boodschap, het is een wirwar van tekens met een leegte die je aangrijpt.

De Nederlandse situatie

We komen de graffiti in Nederland tien jaar later tegen als in Amerika. We nemen het over net als de andere modesignalen die daar vandaan komen, new wave, joggen, graffiti. Dat wil niet zeggen dat er hier geen voedingsbodem voor haar zou zijn, die is hier net zo goed aanwezig als in Amerika, namelijk de metropool (letterlijk betekent dat de moederstad, de meer alledaagse betekenis is wereldstad). Onze grote steden zijn in omvang en in hoogte dan wel niet de gelijken van steden als New York, toch bezitten ze dezelfde eigenschappen. De metropool is de uit zijn krachten gegroeide stad waarvan de grenzen niet meer te herkennen zijn, als ze er al zijn.
De plek waar je overspoeld wordt door tekens, verkeersborden die je aanraden een bepaald trajekt te kiezen, de reklames op muren en winkels, de neonverlichting die aan en uit flikkert. Waar deze stad begint en ophoudt is niet duidelijk. Zij bevindt zich overal, zelfs op het platteland. Natuurlijk heeft ze haar concentratiepunten: Amsterdam, Utrecht, Rotterdam, Den Haag. Maar waar houdt Amsterdam op? Wat is eigenlijk het verschil tussen Utrecht en Rotterdam? De metropool heeft niets herkenbaars, haar moderniteit is anoniem, ze kan zich alleen nog maar profileren door haar geschiedenis. Dat is ook één van de redenen waarom er zoveel zorg aan historische gebouwen en monumenten besteed wordt. Mensen moeten kunnen zien en voelen dat ze in Amsterdam zijn. Rotterdam is in Nederland eigenlijk de metropool bij uitstek, daar kan de moderne stad zich vrij ontplooien, haar geschiedenis is immers door de Nazi's voorgoed vernietigd (er staat alleen nog maar een beeldhouwwerk met een gat erin, het gat waar haar hart, haar historie had moeten zitten). De metropool groeit het snelst, wanneer zij zich vrij ontplooien kan

zonder dat ze last heeft van een geschiedenis, aan betekenissen, die aan haar kleven. Het is dan waarschijnlijk ook niet toevallig dat we juist in Rotterdam veel graffiti tegenkomen, want graffiti hoort bij de moderne stad. Ze is er geboren en getogen.

Leuzen en graffiti

Lang voor de graffiti kenden we al de leuzen. De bekende kreten en teksten die met verf of witsel op muren gekalkt worden. De leuzen zijn totaal iets anders dan de graffiti. De leuzen dragen een boodschap uit, ze hebben iets mee te delen aan de passanten in de stad. Liever Lesbisch, Doodewaard gaat dicht, Alle kernwapens de wereld uit. Ze roepen tot iets op, ze zijn een middel tot één of ander doel. De graffiti doet dat niet, ze deelt niets mee, ze draagt geen boodschap uit, omdat haar omgeving, de ontelbare reklame's en disko's, ook niets meer mee te delen heeft. Ze is een aanklacht tegen een samenlevingsvorm, waarvan we alleen nog maar de geboorte lijken mee te maken. De graffiti is een aanval tegen een systeem van tekens en prikkels waarin onze maatschappij steeds meer verandert, een systeem van verkeersregels, modeprikkels, holle architektuur, disko en televisie. Een systeem dat niet meer gericht is op het bereiken van één of ander doel, maar uitsluitend gericht is op het laten cirkuleren van deze tekens.

De graffiti is niet kritisch of bewust, ze biedt ook geen toekomstperspektief. In plaats daarvan, overtreft ze het systeem in haar onbepaaldheid. Haar chaos van lege tekens verklaart de oorlog aan alle tekens die nog pretenderen een bepaalde inhoud te hebben. De golf van graffiti lijkt alweer voorbij, ze nam voor een kort moment het woord om het daarna gelijk weer terug te geven.

Rob Spoelstra

ik denk dus ik ben
't haasje

„Als arts functioneren in een kernoorlog acht ik onmogelijk"

Minus Schonk studeerde medicijnen in Nijmegen van 1971-1979. In het kader van zijn studie werkte hij een half jaar in Tanzania. Hij verrichtte daar onderzoek naar drinkwatervoorziening. Terug in Nederland deed hij een vervolgopleiding, die hem moest voorbereiden op uitzending als arts naar een ontwikkelingsland. Daarna kwam hij in dienst en is nu dienstplichtig arts op de Lt. Kol. Tonnetkazerne in 't Harde bij 107 Afdva.
Raadsman Joost de Vries – tot voor enige tijd mede-redakteur van EGO – had het volgende vraaggesprek met hem.

Je bent als dpl. arts nogal opgevallen, omdat je in het HMT een lezing hebt gehouden over de medische gevolgen van inzet van kernwapens en omdat je affiches tegen de kernbewapening op je spreekkamer hebt hangen. Waarom doe je dat?
Voor mijn diensttijd was ik al bezig met de problemen rond kernbewapening en ontwikkelingslanden. In dienst kwam bij mij de vraag op: kun je je wel voorbereiden op de inzet van kernwapens? Ik ben toen veel gaan lezen hierover en heb me aangesloten bij de Ned. Vereniging van Medische Polemologie (gezondheidswerkers tegen (kern)bewapening). Tijdens mijn opleiding kreeg ik met mijn collega-dpl. artsen een voorlichtingsverhaal over de medische gevolgen van inzet van kernwapens. Die informatie krijgen helaas, naar ik heb begrepen, alleen de artsen. Ik ben me toen gaan bezighouden met de vraag: wat zou ik als militair arts kunnen doen bij gebruik van kernwapens?

Je collega's hebben die informatie dus ook, waarom horen we daar van hen dan niets over?
Bij artsen bestaat veelal de houding, dat je je niet met politiek moet bemoeien en je bemoeit je natuurlijk al heel snel met politiek als je van deze problematiek ernst maakt. Het gaat erom of je iemand wilt behandelen als die ziek is of dat je ook wilt proberen te voorkómen dat hij ziek wordt. Ik vind dat we daarom alles moeten doen om het gebruik van kernwapens te voorkomen. De waanzinnige kernwapenwedloop moet worden gestopt, omdat die vroeg of laat zal leiden tot „de laatste epidemie": de kernoorlog.

Wat hebben die affiches op je kamer daarmee te maken?
Ik wil ervoor uitkomen dat ik er tegen ben, zodat mensen die ook problemen met die kernwapens hebben daar bij mij mee durven aan te komen.

Heb je er ook reacties op gekregen?
Dat valt me tegen. Er wordt weleens een blik op geworpen. Ik heb de indruk dat veel mensen ze niet willen zien.

Tijdens je lezing heb je een duidelijke relatie gelegd met je ervaringen in Afrika. Waarom?
Er is een heel duidelijk verband tussen de bewapening hier en de ontwikkeling daar. Je kunt zeggen dat de bewapening diefstal van de armen is. We zouden in plaats daarvan heel veel goede dingen kunnen doen. Als je ziet dat de mensen in Afrika nog niet voldoende voedsel en betrouwbaar drinkwater kunnen krijgen en daardoor enorm veel ziekten oplopen, dan vraag je je af waar we op dit moment mee bezig zijn.
Mijn ervaring in Afrika is heel belangrijk geweest.

Je vindt het dus geen onzin om een relatie te leggen tussen het armoede en hongersnoodprobleem in de derde wereld en de bewapeningswedloop?
Nee, die relatie is juist heel essentieel. De enorme uitgaven voor de bewapeningswedloop vergroten de kloof tussen arm en rijk en houden de onrechtvaardige verdeling in deze wereld in stand. In feite wordt de situatie voor de armste landen steeds slechter. Wat hebben wij werkelijk over voor de mensen op deze aarde, die in armoede leven en omkomen van de honger?

Als we teruggaan naar de kernbewapening zelf, wat zijn dan jouw bezwaren daartegen? Wat is daar nou anders aan dan aan chemische of biologische wapens?
Dat vind ik nogal moeilijk, omdat ik in wezen vanuit mijn vakgebied elk wapen in principe afwijs. Ik heb ervoor gekozen het menselijk leven te dienen.
Maar ik heb toch m.n. iets tegen de kernwapens, omdat het vormen aan gaat nemen die bedreigend zijn voor het verdere voortbestaan van de mensheid. Je hoort dat een beperkte nucleaire oorlog mogelijk zou zijn en dat steeds kleinere kernwapens worden gemaakt, die makkelijker bruikbaar zouden zijn op het slagveld.

Mijn bezwaar is dat met name bij kleinere kernwapens het stralingseffect verhoudingsgewijs groter is. Aan straling overlijdt iemand niet ogenblikkelijk, maar hij ondergaat een enorm lijden. Gas is in wezen even mensonterend, maar het lijden beperkt zich bij bijv. zenuwgassen tot 10 minuten, wanneer je erdoor

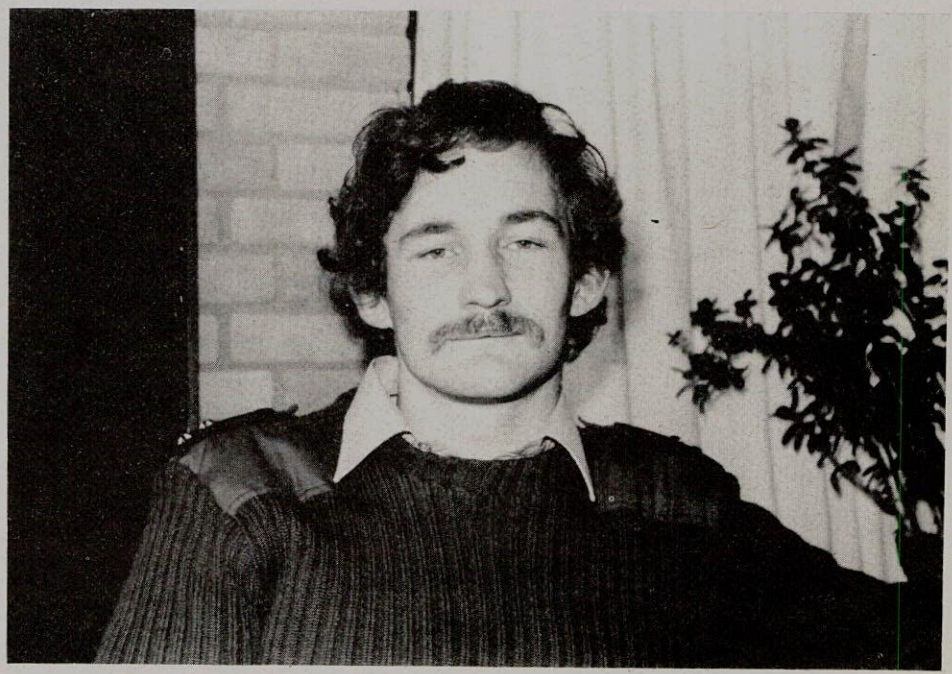

getroffen wordt. Bij stralingsziekten varieert dat van 48 uur tot weken of maanden. Zelfs na vele jaren loop je nog kans er kanker van te krijgen. Het neigt er allemaal toe dat we geen enkel goed doel meer dienen, maar een grote volkerenmoord teweegbrengen.

Wat denk je als arts op het nucleaire slagveld eventueel nog te kunnen doen?
Bij de inzet van kleine kernwapens denk ik als arts voor de militair niets te kunnen doen, en dat terwijl het lijden ondraaglijk zal zijn. Dan zullen mensen lijden zonder dat enige goede behandeling mogelijk is. Dat komt omdat de behandeling van patiënten die straling hebben opgelopen zeer omslachtig is en omdat er zoveel personeel en hoogwaardig materieel voor nodig is, dat dat in oorlogssituaties gewoonweg onmogelijk is.

Wat vinden andere militaire artsen daarvan?
Ik denk dat ze het inhoudelijk met me eens zijn. Ze kiezen er echter niet voor met die informatie ook iets te doen. Bij de dpl. artsen speelt waarschijnlijk ook wel: „ik zit hier een jaar, het zal mijn tijd wel duren". Sommigen denken ook dat er nog wel wat kan worden gedaan. Juist die gedachte is héél gevaarlijk en leidt tot verdringing van het probleem. Als arts functioneren in een oorlog waarin kernwapens worden gebruikt, acht ik onmogelijk.

Op welke manier zijn de officierseed en de artseneed dan nog verenigbaar?
Dat is een belangrijk probleem, waarvan ik denk dat elke arts daar in zijn diensttijd mee wordt geconfronteerd. Door de kernbewapening wordt het extra actueel. Er is vanuit de organisatie een druk op de arts om iemand weer beter te maken, zodat hij weer inzetbaar is op het slagveld. Dat is in strijd met de artseneed, die zegt dat ziekte en lijden juist moeten worden voorkomen. Aan dit deel van de eed wordt weleens te weinig aandacht besteed. Zo zie je ook, dat in Nederland meer dan 80% van het geld dat aan gezondheidszorg wordt besteed, wordt uitgegeven aan behandeling en nog geen 20% aan preventie (voorkomen van ziekten).

Jouw activiteiten tegen de kernbewapening beschouw je als een preventieve activiteit?
Ja, de dreiging die er nu is kan alleen maar leiden tot de totale ondergang van alle betrokken partijen. Als je je dat realiseert ga je zeggen, zo kan dit niet langer. Dan moet je wat gaan doen.

Dienstplichtigen worden ook over de inzet van nucleaire wapens geïnformeerd in de NBC-lessen. Wat vind je van de informatie die ze daar krijgen?
Ik heb de indruk dat in die lessen nogal gemakkelijk wordt heen gestapt over het feit wat er werkelijk gebeurt als die bom echt valt. Veel informatie, die er wel is, wordt niet aan de orde gesteld. Vermoedelijk wil men niet dat mensen bang worden, want wat moet je daar dan mee aan? Daarom geeft men het beeld dat het allemaal zo erg niet is.
Ook zou er anders een diskussie kunnen komen, die ertoe leidt dat velen zeggen, dit is zo erg, hier werk ik niet meer aan mee. Verder is er bij het kader dat de lessen geeft ook een gebrek aan kennis omtrent de medische gevolgen bij het gebruik van kernwapens.

Wat vind je dat er met die informatie zou moeten gebeuren?
Ik zou zelf graag als arts die informatie geven in die lessen. Op basis van goede informatie zou ook de diskussie binnen de krijgsmacht een kans krijgen.

Zou het gevolg ook niet paniek kunnen zijn?
Dat wordt de artsen wel verweten, dat ze met deze informatie angst op recept geven. Volgens mij veroorzaakt informatie over de gevolgen van gebruik van kernwapens een bepaalde hoeveelheid angst. Ik denk dat je dan pas beseft wat er boven je hoofd hangt. Als je daarvan doordrongen bent, krijg je juist daaruit de energie om iets aan het probleem te gaan doen.

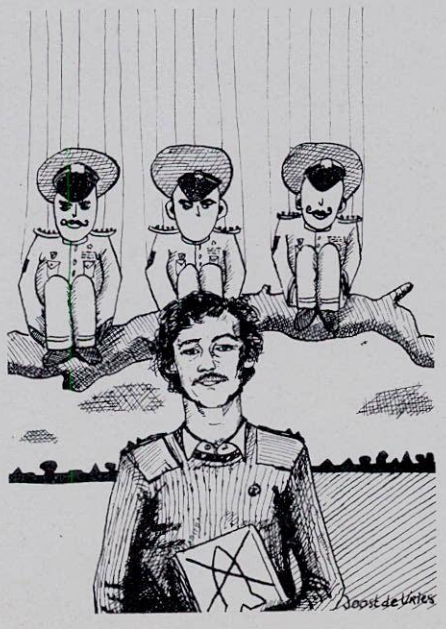

Die angst is dus voorwaarde om iets te bereiken?
Dat is inderdaad heel belangrijk. Maar in het leger heeft gezonde angst nooit gepast. Een militair mag niet bang zijn. Maar een militair is ook een mens en wie is er eigenlijk niet bang voor kernwapens? Waarom mag die angst dan niet gezien worden? Nu wordt ze verdrongen en dan krijg je te horen: „eraan gaan we toch" of „het zal mijn tijd wel duren".
Dan is die open diskussie binnen de krijgsmacht ook onmogelijk.

Zou je zelf wel naar het slagveld gaan als je weet dat kernwapens worden ingezet?
Ik denk doordat je hiermee zo bezig bent, dat je er dan uiteindelijk voor kiest er niet meer aan mee te doen. Het is een proces van afweging. Aan de ene kant wil je graag mensen helpen, aan de andere kant blijft de vraag hoever je voor je geweten kunt gaan. Kun je er nog achter staan? Bestendig ik het systeem dat ik afwijs, als ik erin blijf functioneren?

Dan is mijn laatste vraag of je nog iets te berde wilt brengen, dat nog niet aan de orde is geweest en dat voor jou misschien toch belangrijk is?
Ja, ik blijf zitten met het gevoel, dat er een onrechtvaardige situatie op deze wereld is. Zolang er zoveel wordt uitgegeven aan bewapening en ik zoveel kinderen heb zien sterven door ondervoeding in Afrika, denk ik dat er veel mis is en dat we daaraan iets moeten doen. Daar wordt veel te weinig aandacht aan besteed.

Elke dag wordt er ongeveer 2½ miljard gulden aan bewapening uitgegeven en elke dag overlijden 50.000 mensen aan ondervoeding en ziekten veroorzaakt door slecht drinkwater. We zouden zoveel betere dingen kunnen doen, als we zouden inzien waarmee we bezig zijn.

Joost de Vries

Drs. Schonk is bereid om op verzoek een lezing te houden over de medische gevolgen van inzet van kernwapens.

je bedenktijd in nu ingegaan

Sport en onbenul

Met de belangstelling voor sport, van publiekszijde, is iets merkwaardigs aan de hand. Tjaart Kloosterboer heeft de indruk, dat het aan hemzelf ligt, dat bij het wereldkampioenschap mannenschaatsen in Assen twee maal 30.000 toeschouwers te gast waren, maar Tjaard of Tjaart – wie zal het zeggen – heeft wel vaker merkwaardig optimistische opvattingen omtrent zichzelf.

Tjaard's „wijsheden"

Zo las Tjaard een stukje in De Telegraaf, waarin de Amerikaanse Sarah Docter uitlegde, hoe Karin Enke aan haar wereldtitel was gekomen. Alsof hij het allemaal zelf had verzonnen, verklaarde Tjaart, dat de Oostduitsers vlak voor de titelstrijd wat bloed bij Enke hadden afgetapt en aan de hand daarvan een zodanig schema konden opstellen, dat ze wel wereldkampioene móest worden. Nu had de Nederlandse trainer Jorritsma al een jaar eerder ervaringen opgedaan met bloed aftappen, maar dat was Tjaard kennelijk vergeten. Bovendien vergat hij ook te vermelden, wat nu precies van dat bloed werd gemeten: de melkzuurgraad of wat al niet. Er zijn immers talloze mogelijkheden. Maar Tjaart wist het niet, want hij had immers ook niet meer gelezen dan het populaire ochtendblad.
Of jawel, hij had nog een artikel gelezen, in een tijdschrift. En daarin stond, dat de sportprestatie voor zestig procent uit het lichaam, maar voor veertig procent uit het hoofd komt. Braaf citeerde Tjaard die bevinding tijdens de persconferentie, die hij aan de vooravond van „Assen" gaf. Er zijn in de loop der tijd ongeveer zesduizend artikelen geschreven over de rol van de psyche in de sport en globaal variëren de schattingen over die rol van tien tot negentig procent. Die malle Tjaart, het lijkt een jongensdroom, dat hij zo hoog gekomen is in het Nederlandse schaatsen. En dat allemaal door Hilbert.

De publieke belangstelling

Maar afgezien van Tjaart: het is opmerkelijk, dat het schaatsstadion te Assen moeiteloos volliep. Het percentage werklozen is in Drente relatief inderdaad hoog, maar dat kan toch niet de belangrijkste reden wezen. Er moet iets meer aan de hand zijn, vooral ook omdat Hilbert toch bepaald niet zo'n sprekend figuur is als de vroegere vedetten. Hij is meer het type van de zwijgende zwoeger, de trainende tobber, en zou als zodanig een uitstekend leverancier zijn voor titels van nieuwe Suskes en Wiskes.
Nee, in Hilbert zit het ook niet. In Schalij evenmin. In Gustafson dan? Lopen de Nederlanders voor deze Zweed warm? Omdat Mart Smeets vierhonderd keer niet méér wist te vermelden dan dat hij de lastige jongen is, die het niet met Kees Verkerk kon vinden? De excentriekeling, die als enige Zweed een achternaam heeft met één S en een voornaam zonder H(Tomas). Of was het Falk Larssen, voor wie een ieder naar Assen snelde? Nee, met deze jongemannen had het allemaal niets van doen. Er is maar één conclusie te rechtvaardigen: de belangstelling voor individuele sporten neemt toe ten koste van de teamsporten. Al moet toegegeven worden, dat hier de wens enigszins de vader van de gedachte is.

Wat is een teamsport eigenlijk? Niet meer dan een spel waarin iedere deelnemer zich naar hartelust kan verschuilen. Als de voetballer diarree heeft, speelt hij een „onopvallende" rol, zoals het in de kranten heet. Als een marathonloper diarree heeft, finisht hij in een bruine broek (zoals Co van der Weijden bij de Europese kampioenschappen van 1978). Aan een individueel optredende sporter valt af te zien, wat hij heeft moeten presteren. Hij of zij kan hooguit wat verantwoordelijkheid naar de trainer afschuiven, maar in wezen komt het hele doen en laten op eigen schouders neer.

Teamsporten lenen zich voor corruptie en het aardige is, dat die mogelijkheid voor de deelnemers zich weerspiegelt op bestuurlijk niveau. Het gaat dan even niet om de corruptie middels doping (want die mogelijkheid staat voor bijna elke sportbeoefenaar open), maar om de bezoedeling door achterbaksheid. De afgelopen periode heeft daar fraaie staaltjes van voortgebracht. Met als uitschieter natuurlijk de FC Utrecht, waarvan de voorzitter plotseling op de Canarische eilanden opdook met een door hem verduisterd kapitaaltje. De heer W. en dat soort types voelen zich kennelijk tot het voetbal aangetrokken en pompen daar maar al te graag wat geld in om zich langs zijwegen of direct aan hun „sponsoring" tegoed te doen.

Mede door dit soort gerommel is op het betaalde voetbal totaal geen greep te krijgen, hoeveel Budget Bewakings Instituten dat ook zouden willen. Elke sluwe autohandelaar (excuses aan de beroepsgroep) kan zich een plaatsje op de eretribune

Tjaart Kloosterboer (2e van rechts) ziet toe bij training van Hilbert van der Duim (links) en Yep Kramer in Oslo.

Politie treedt op bij rellen in Utrecht stadion

verwerven om onder de andere penose (wederom excuses) aan klantenbinding te doen. Toevallig is het gekonkelefoes bij FC Utrecht aan het daglicht gekomen (vooral dankzij het voetbalweekblad Voetbal International), maar vermoedelijk gaat het bij vele profclubs op exact dezelfde manier. Het wordt alleen niet bekend.

Van passief naar actief sportplezier

Geen wonder, dat het publiek zich langzamerhand wat bewuster wordt van de liefhebberij, waaraan het verslingerd dacht te zijn. Het kijken naar voetbal is misschien nog wel leuk, maar met de wetenschap, wat zich achter die bewegende mannetjes bevindt, wordt het al een stuk minder leuk. Spelverruwing, wanprestaties of vandalisme kunnen dan net de doorslag geven om een andere vorm van zaterdagavond- of zondagmiddagrecreatie te zoeken.

Bij de nog steeds teruglopende belangstelling speelt een verandering in het recreatiepatroon ook anderszins zonder twijfel een grote rol. Exacte cijfers ontbreken, maar het valt moeilijk te loochenen, dat de Nederlander de laatste jaren zelf actief is geworden en het passief kijken naar sport verruild heeft voor een nuttiger tijdsbesteding. Laten we er eens vanuit gaan, dat vroeger, zeg tien jaar geleden, tachtig procent van de mensen, die naar het betaald voetbal gingen kijken, zelf niet aan sport deden. Er heeft sindsdien een enorme ommekeer plaatsgevonden. Het aantal leden van de Nederlandse Sport Federatie, dat wil zeggen mensen, die bij een sportvereniging zijn aangesloten, groeide in die periode van twee naar miljoen. En reken maar, dat zich daaronder velen bevonden, die vroeger naar voetballen zouden zijn gaan kijken. Kortom, er is een veel kleiner afzetgebied gekomen voor het product voetbal. En dat is bepaald niet betreurenswaardig, omdat een hoofdoorzaak het veranderde recreatiepatroon is. Sterker nog, het is exact wat de achtereenvolgende ministers en staatssecretarissen van CRM met hun sportbeleid hebben beoogd.

In feite ligt dus de conclusie voor de hand, dat de bevordering van de actieve sportdeelname, zoals die jarenlang onder meer van overheidswege is bepleit, een belangrijke factor is in de teruglopende belangstelling voor het betaald voetbal. Of om het nog ietsje sterker te zeggen: de rijksoverheid is jarenlang doende geweest het betaald voetbal om zeep te helpen, terwijl ze met „gezondmakings-subsidies" aan de andere kant probeerde dat profvoetbal levensvatbaar te houden. Stel u voor, dat het Ministerie van Economische Zaken de Nederlandse kaasfabrieken zou subsidiëren en tegelijkertijd overal zou verkondigen, dat Nederlandse kaas niet te vreten is.

Hans van Wissen

vaste prik

EGO maakt van z'n hart geen moordkuil

soldaten: eerste lijn werkers

dienstplicht: maatregel

de wereld gaat aan haat en vlijt ten onder

als de kleinzoon van Reagan met
de kleindochter van Breznew:
dan leefden wij toch nog lang en gelukkig

GV: voorzorgdragers

hebzucht: krijgskunst

oorlog: vreemd gaan

soldaat: slagvink

vragen waarover in dienst geen onzekerheid bestaat: wie zijn we
waar vandaan en waarheen op weg

EGO trapt niet maar drukt op het hart

mars: stapt zo heerlijk weg

doemdenken: treft minderen

2 voor 12: uw tijd gaat nu in

je les bij de aandacht houden

wat heb je liever een ijzeren-bamboe- of rookgordijn

politicus: verbloemsierkunstenaar

de moderne soldaat loopt op z'n achterste benen

EGO-lezers doen het waakzaam

EGO veegt de baan ook na 't laatste paar

gast in EGO

Vrijwilligers in ontwikkelingssamenwerking

Op de wereldranglijst van blikvangers, de ellende-top-tien, lijkt de problematiek van armoede en onderontwikkeling flink te zakken. We waren al lamgeslagen door de beelden van hongerende miljoenen. We weten nu wel dat bijna een miljard wereldbewoners de meest elementaire voorzieningen moeten missen. We kampen zelf toch al jaren met steeds grotere werkloosheid. Er tekent zich de laatste jaren een steeds scherpere ekonomische teruggang af en zelfs onze sociale voorzieningen zijn niet meer onaantastbaar.

Het is dan ook niet verwonderlijk, dat vele jongeren in hun gedrag uiting geven aan het gevoel dat onze maatschappij geen uitzicht meer biedt. Het is eigenlijk des te opmerkelijker dat jaarlijks honderden jongeren zich aanmelden bij de Stichting Nederlandse Vrijwilligers met het doel uitgezonden te worden naar de Derde Wereld.

Wie zijn die vrijwilligers?

Om door de SNV uitgezonden te worden, moet je beschikken over een voltooide vakopleiding en 21 jaar oud zijn. Van de ruim 450 vrijwilligers die via de SNV in de Derde Wereld werken is de gemiddelde leeftijd bijna 28 jaar. Dit betekent dat de meesten van hen een goede baan, met alle zekerheden vandien, geruild hebben voor het bescheiden vrijwilligersinkomen, voor een kontrakt van drie jaar en voor alle onzekerheden van het werken in een vreemde omgeving en kultuur.
Zijn vrijwilligers dan bijzondere mensen? Welnee, het zijn gewone, nuchtere en praktisch ingestelde jonge volwassenen. Wel beschikken ze over een positieve instelling. Ze zijn idealistisch en flexibel.
Ongeveer éénderde heeft een technische achtergrond, een kwart is landbouwkundig en nog eens een kwart heeft een medische opleiding gehad. Of deze verdeling zo blijft is moeilijk te voorspellen; SNV stuurt die vakmensen naar organisaties in Derde Wereldlanden n.a.v. vragen. Soms zijn dit ineens andere beroepen. Via advertenties in dagbladen maakt de SNV regelmatig bekend welke beroepen gevraagd worden.

De SNV in ontwikkeling

De Stichting Nederlandse Vrijwilligers is opgericht in 1965. Het is een samenwerking van de Nederlandse overheid (de Minister voor Ontwikkelingssamenwerking) en enkele partikuliere organisaties. In de zeventien jaar van haar bestaan hebben zich drie belangrijke veranderingen voorgedaan.
In de eerste plaats een demokratisering. Anders dan vroeger, bestaat het bestuur van de stichting nu voor een groot deel uit vertegenwoordigers van de vrijwilligers en de uitvoerende staf. Ook in de landen waar SNV werkt bestaan raden, waarin de vrijwilligers mee kunnen praten over het beleid van de organisatie en over de beslissingen die genomen moeten worden.
In de tweede plaats is de visie op het vrijwilligerswerk veranderd. Geloofden we in het begin dat westerse kennis overal in de Derde Wereld tot gunstige ontwikkeling zou leiden, nu zijn we daar voorzichtiger mee. Sommige ontwikkelingslanden hebben laten zien, dat ontwikkeling gepaard gaat met een achteruitgang voor de armste groepen. Juist voor die armste groepen wil de SNV werken. Daarom kiest de SNV nu voor werk in die landen, waar de regering ook een beleid voert dat gericht is op deze armste groepen. De SNV concentreert haar werk nu op twaalf landen, de meeste in Afrika en enkele in Azië. Daarnaast werkt de SNV op kleinere schaal in nog twaalf landen, mede in Latijns-Amerika.
De derde belangrijke verandering vloeit voort uit de ervaring van vele

Roland Bisschop helpt in Rada' bij de watervoorziening

Joop de Leeuw, lab technician, op het TB-centrum in Sana'a

vrijwilligers: je kunt nog zo goed werken in de Derde Wereld, maar vaak gaat de situatie van mensen toch achteruit als gevolg van internationale ontwikkelingen. Hieruit mag je niet afleiden dat het werk daar dan zinloos is, maar wel dat er in de internationale verhoudingen veel moet veranderen. De rijke westerse landen hebben op dat terrein veel meer macht dan de ontwikkelingslanden. Daarom moet er hier evengoed veranderd worden.

Witmakers of zwartkijkers?

We gaan begrijpen dat de mensen in de Derde Wereld eenvoudig de kans niet krijgen op een eerlijke ontwikkeling. De SNV probeert hieraan te werken door teruggekeerde vrijwilligers in te schakelen bij voorlichtings- en vormingsaktiviteiten in Nederland.
Krijg je zo'n vrijwilliger nu eens te spreken, dan zul je merken, dat hij of zij een „witmaker" en zwartkijker tegelijk is.
Dat „witmaker" is eigenlijk zo bedoeld: als we aan ontwikkelingssamenwerking denken, dan zien we bijna altijd dat beeld van die noeste werker, daarginds in de Derde Wereld, werkend onder moeilijke omstandigheden. Je vergeet dan gauw dat het hele SNV-vrijwilligersprogramma niet meer dan 0,8% van het Nederlandse Ontwikkelingsbudget uitmaakt. Dat de rest van die begroting voor een groot deel besteed wordt aan zaken die voor de Derde Wereldlanden wel aardig lijken, maar waar de Nederlandse ekonomie beslist niet slechter op wordt. Geleend geld moet veelal door die Derde Wereldlanden in Nederland besteed worden. En later moet toch ook de rente en de aflossing op tafel komen.
Nederland neemt internationaal beslist geen slechte plaats in: we besteden 1,5% van ons netto nationaal inkomen aan ontwikkelingssamenwerking. Weinig landen doen dit met ons. Maar „hulp" pakt niet altijd uit in het voordeel van arme groepen in de Derde Wereld.
„Witmakers" zijn het ook, omdat steeds het gevaar dreigt dat je met je westerse achtergrond en kennis in de Derde Wereld bezig bent een westerse ontwikkeling te bevorderen. En we weten nu wel dat aan dat ontwikkelingsmodel ook heel wat bezwaren kleven. Gelukkig werken vrijwilligers altijd op kleine schaal. Ingeschakeld in organisaties in de Derde Wereld en heel direkt met mensen in die Derde Wereld. In dat kontakt ligt ook de voorwaarde voor bijsturing van die westerse kennis; voor de juiste toepassing ervan.
Zwartkijkers zijn het ook. Er is geen volkje zo sceptisch over alle ontwikkelingsplannen als de mensen die daar in de praktijk mee gewerkt hebben. Elke oplossing roept weer nieuwe vraagstukken op.
Elke ontwikkeling kan op een ander gebied nadelige gevolgen hebben. Dat maakt het werk in ontwikkelingssamenwerking moeilijk en tegelijk zo boeiend.

Je zou vrijwilligers ook „zwartmakers" kunnen noemen, want vaak ook brengen ze ervaringen mee uit „onderontwikkelde landen" die ze hier juist willen propageren. De sociale verbanden, de manier waarop mensen daar in alle tegenspoed met elkaar omgaan, dat zijn vaak waarden die in onze maatschappij steeds verder op de achtergrond komen.

Reint Rosenstok,
SNV Voorlichting en Vorming
(foto's van Fred Piets,
alle gemaakt in Noord Jemen)

Wim Heesbeen, hospital engineer, aan het werk met een counterpart

In gesprek met een gewetensbezwaarde

Henk van Sandwijk, gepensioneerd raadsman van de dienst humanistische geestelijke verzorging in de krijgsmacht en secretaris van het vorig jaar opgerichte Humanistisch Vredesberaad, ging praten met Pim Vermeulen, die voor zijn eerste herhalingsoefening een beroep deed op de wet gewetensbezwaarden.

Wil je jezelf even voorstellen?
Ik ben Pim Vermeulen. Omdat ik moest doubleren op school, ben ik in aanraking gekomen met de militaire dienst. Ik kon namelijk geen uitstel meer krijgen. Ik ben erg hard geschrokken van de dienst, en ik heb er lang over gepraat.
Ik ben toen naar Amersfoort gegaan, waar ik destijds naar toe moest. Daar heb ik kontakt gezocht met iemand van het Omroep Pastoraat; met Jan ter Laak. Gelijk de eerste avond dat ik in Amersfoort was ben ik naar hem toegegaan.
Ik heb toen Jan gevraagd wat ik doen kon, en hij vroeg mij wat ik zelf vond. Ik wilde eerst de wapens weigeren, omdat dat mij het hardst tegen de borst stuitte. In die gesprekken met Jan heb ik ontdekt, dat ik niet alleen weerzin had tegen die wapens. Ik heb toen een rekest ingediend.
Toen die brieven uit Den Haag kwamen dacht ik dat ik het niet aan zou kunnen. Het kwam allemaal te hard over. Ik had ook weinig vooropleiding. Ik denk, dat ik het intellectueel niet aangekund zou hebben. Ik werkte bovendien in een milieu, waar over die dingen helemaal niet gepraat werd. Ik was toen negentien jaar. Ik was er nog niet echt rijp voor.

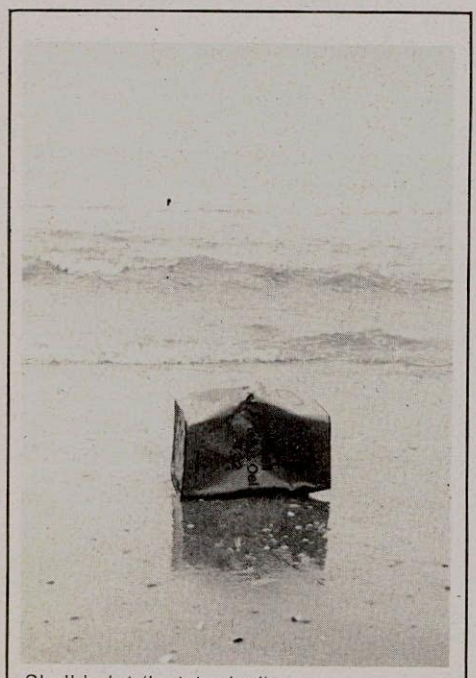

Shell helpt (laatste deel)

Wat zijn nu je bezwaren tegen het meedoen in het Nederlandse leger?
In vergelijking met andere legers binnen de NAVO denk ik dat we het helemaal niet slecht hebben in Nederland. We hebben inspraak; maar . . . je mag meepraten of de bar tot 11 of tot 12 uur open mag; of dat je een dag verlof mag opnemen tussen Kerst en Oud en Nieuw. Over wezenlijke dingen, die met het leger te maken hebben, is die inspraak er niet. Over soepeler verhoudingen bijvoorbeeld, zodat je met iedereen kan praten.

Als dat leger nu zou veranderen zoals jij dat zou willen, zou je dan je bezwaar intrekken?
Nee. Ik zou me er wel happy voelen, maar het komt nooit zover als nodig is. Het leger is prima geregeld hoor. Er zijn mooie bioscopen, je kunt goedkoop aan een borreltje komen, maar het punt is dat je daardoor niet aan de zaken toekomt; dat er niet gedacht wordt: „Wat zijn we aan het doen?" Dus het leger ter discussie stellen.

Waarom heb je eigenlijk nu pas geweigerd en niet toen?
Daar had ik het zoëven al over. Het heeft ook te maken met de situatie waarin ik zit. Ik werk op het ogenblik in het ziekenhuis en daar hebben we een werkgroep waarmee we ook deze dingen aankaarten. We praten over iedereen als potentieel patiënt. En over welke relatie er bestaat tussen onze daden en onszelf en alles om ons heen? Door die gesprekken ben ik nu een volwassen gesprekspartner. Wat in mijn geweten leeft, kan ik nu verwoorden. Ik kan mijn bezwaren uiten.
Toen ik in dienst was, zat ik toevallig bij een onderdeel waar ik veel kon doen voor mezelf. Ik kon veel lezen, veel praten met mensen in de militaire tehuizen. Ik ging veel om met de geestelijk verzorgers. We zijn een paar keer meegeweest met die bezinningsdagen. Ik was in de Vlasakkers en in het Coornherthuis. Daar hebben we veel over deze dingen kunnen praten, en niet alleen met de geestelijk verzorgers, ook met elkaar. Die geestelijke verzorging, dat vind ik heel goed, dat waren stimulerende mensen in dienst. We praatten natuurlijk niet alleen over zaken van de dienst, maar ook over abortus en dat soort zaken. Dat heeft allemaal een bijzonder activerende rol voor mij gespeeld.

Wat waren je gronden om dienst te weigeren?
Het begon in die groep in het ziekenhuis. Het startte als een soort grap, na een oproep van Van Kooten en De Bie. Ik besloot naar de dissidenten van het CDA te schrijven. Tijdens die discussie over de kruisraketten. Ik schreef naar dat postbusnummer; als jullie de beslissing nemen, we plaatsen die raketten, dan weiger ik dienst. Het was als grap begonnen, maar ik vond dat ik het door moest zetten. Ik heb toen veel gepraat met mensen over de zin van het leger. Over de zin van geweld. Door die gesprekken kwam ik er achter dat ik een keuze moest maken tussen deze mensen waar ik toen een goede relatie mee kreeg en het leger, waar ik toch nog inzetbaar zou zijn, maar waar ik mijzelf niet meer kon handhaven nu.

Het leger is naast de politie het maatschappelijk geweldsinstrument. Zouden we daar dan buiten kunnen?
Ik wel. Ik denk dat er een samenleving denkbaar is die geen leger nodig heeft. Daar heb ik met die man van de Commissie ook over gepraat. Die zei, dat je dan in een hutje op de Mookerhei zit, in een samenleving met mensen die ideaal zijn, met een hele hoop mensen die zich prettig en fijn voelen. Maar wat doe je als die ideale samenleving op de tocht komt te staan? Dat is, vind ik, een verkeerde vraag, want die samenleving bereiken we voorlopig niet. In de niet ideale samenleving is geweld de makkelijkste weg, in welke vorm dan ook. Het is niet alleen lichamelijk geweld, het heeft ook te maken met geestelijk en maatschappelijk geweld. Een minderheidsgroepering die niet gehoord wordt, onder het mom van democratie, dat vind ik eigenlijk ook een stukje geweld.

Is de overheid, die wij democratisch gekozen hebben, het orgaan waaraan wij te gehoorzamen hebben?
Als er in een orgaan dat we democratisch gekozen hebben, dingen worden bepraat en besloten waarover ik het met mijn geweten niet eens kan worden, dan staat mijn geweten primair. Het geweten is trouwens een groeiproces, dat komt nooit af, dat blijft voortgaan.
Een heleboel jongens die hun dienst achter de rug hebben, denken dat daarmee de kous af is. Ze hebben een plunjebaal thuis staan, en dat betekent alleen dat ze nog een keer op

ierhaling moeten komen. Maar je noet denken dat je niet voor niets :en militaire opleiding hebt gekre-;en. Dat is een investering voor later, ls het nodig is. Daarom was, toen ik le plunjebaal thuis had gekregen, voor mij de kous niet af; die kous vas net begonnen. Want, als er poep ian de knikker komt, omdat de twee ;rootmachten falen, ben ik de gewo-ie jongen die daar speelbal van ge-vorden is. Ik moet dan op de prop-)en komen voor hun mooie praatjes.

n feite is het een groot spel dat die wee blokken aan het spelen zijn. Ik ieb een keer iets gelezen over de ka-)italaalbeheerders, die aan het afwe-;en zijn. De ene keer doet Rusland ets in Tsjecho-Slowakije, dan doen de anderen iets in Vietnam. Dan grijpen de Russen, om hun invloeds-sfeer te behouden in in Afghanistan. Dan doen de anderen iets in Nicara-gua. Dat is gewoon een balans. Daar)en ik erg koud van geworden. Als je ioort hoe de mensen die het geld iebben, hoe die denken over de we-reld. Als ik daar de speelbal van noet worden, omdat ik een militaire)pleiding heb gehad. Als ik inzetbaar noet zijn, in een situatie die uit de hand is gelopen, omdat zij zich ver-rekend hebben, dan is dat voor mij de grootste drijfveer om te zeggen: „Ik ga mij daar niet voor laten ge-bruiken". Maar ik zou niet alleen mijn militaire activiteiten beëindigen. Ik zou met iedereen in discussie willen gaan. En ik denk dat ik dat aankan. Die discussie heeft zich ook afgespeeld bij de Commissie. Die heeft dat helemaal niet opgetekend en dat vind ik een bezwaar. Want toen ik echt praatte over waarom ik eigenlijk gekomen was, werd dat niet eens genoteerd.

Je hebt bereikt dat je niet mee hoeft te doen, jij hoeft geen mensen te doden. Maar jij wilt nog iets meer.
Ik wil de discussie aangaan met de mensen die over deze zaken nog niet hebben nagedacht, die het ermee eens zijn dat er een leger is. Zij zouden door mijn daad moeten zien, dat er misschien wel iets fout zit met dat leger. Ik zie dat leger als een marionet van de samenleving. Het is een instituut dat ingezet wordt om wat we hebben te kunnen behouden.

Maar wat hebben we in feite? We denken wel dat we gelukkig zijn met de spullen die we bezitten. Ik vind het ook leuk dat ik naar de radio kan luisteren en ik draai ook graag een plaatje, dat geef ik toe. Maar intussen zijn er in de samenleving dingen aan de hand waar ik door dat draaien van dat plaatje niet aan toe kom. Als je de verschillen tussen noord en zuid ziet, dan word je daar akelig van. Soms denk ik wel eens dat er alles aan gedaan wordt om het zo te houden, omdat de westerse mens daar zijn voordeel mee kan doen. Maar ze gaan wel rustig door met het tonen van de beelden van de armoede. En wij sturen dan tractoren, omdat dat goed is voor hen. Neen, voor ons! Bovendien is het van de centen van goedwillende mensen, die niet weten dat de helft aan de strijkstok blijft hangen.
Wij hebben een leger om de situatie van vandaag de dag te handhaven. Ik denk dat we heel andere dingen moeten doen.

Stel je eens voor dat we het leger zouden kunnen gebruiken zoals in Libanon als deel van de Verenigde Naties. Tussen twee vechtenden in staan.
Ik vraag me af of we dan wel de essentie van de dingen aanpakken. Het gaat erom dat je je legers ter discussie stelt. Dat je het systeem ter discussie stelt. Het gaat erom dat als je de verschillen tussen noord en zuid ziet, dat wij dan een ridiculuul spelletje spelen. Er zijn mensen een spel schaak aan het spelen, en die moeten weten dat er een paar pionnen op het bord staan die niet meer meedoen, die niet meer ingezet kunnen worden. We moeten naar de situatie toe dat alle stukken op het bord niet meer mee doen. Zoek maar wat anders.

Het is natuurlijk niet redelijk om dan tegen mij te zeggen, dat ik wat anders moet weten. Je hoort dat vaak. Zo gauw als je kritiek hebt, moet je met een alternatief komen. Dat heb ik niet. Met mijn kritiek laat ik zien dat ik de huidige situatie niet accepteer. Ik wil best meedenken over een andere oplossing, maar om alleen het antwoord te weten, daarvoor heb ik de kennis niet. Ik denk dat geen enkele soldaat persoonlijk in staat is het systeem te veranderen, maar samen komen we een heel eind.

Het is heel essentieel te gaan denken hoe we af kunnen van geweld in de relatie tussen volken en tussen individuen.
Daar kun je af, volgens mij, door een situatie te creëren, waarin je elkaars standpunt respecteert. Dat je mensen niet in kaders plaatst, want dat is gevaarlijk. Een zigeuner zou iemand zijn, die steelt, dus elke zigeuner moet je wantrouwen. Een Surinamer zou b.v. iemand zijn die aan drugs verslaafd is, dus zou je die ook moeten wantrouwen. Dat is allemaal heel eng. Bovendien is het niet waar. Ik heb geen moeite met zigeuners, en ik heb ook geen moeite met iemand die fervent aanhanger van de EO is. Ik wil blijven praten, met allemaal.

Als mensen met dezelfde politieke invalshoek met elkaar praten, dan lukt dat wel. Maar kan het ook met mensen die zeggen DE waarheid te bezitten? Kun je praten met mensen uit zo'n hiërarchische situatie als het leger?

Ik denk dat het wel zou kunnen, alleen zullen zij, de legertop, over de brug moeten komen. Ik weet dat ik bereid ben om te praten, maar of zij dat zijn, dat zullen ze moeten laten blijken met daden.

lezers schrijven

Soms kwelt mij een nijpende angst:
de angst voor wat er komen kan.
Voor oorlog en honger ben ik het bangst,
voor onderdrukking en de gevolgen daarvan.

Ik wil vrij beslissen kunnen,
niet gedwongen door mensengezag.
Ik wil iedereen het leven gunnen
en samen zijn met wie ik graag mag.

Door niemand laat ik mij ooit dwingen
tot wat ik niet verantwoorden kan.
Het hele leven wil ik bezingen;
zolang het 't bezingen waard is, dan.

Huub Roncken

Is onze samenleving zo belangrijk dat er mensenlevens voor moeten worden geofferd?
Ik denk het niet. Ik kan me geen ideaal voorstellen dat mensenlevens kan kosten. Overigens ben ik van mening, dat iedereen een geweten heeft dat roept om vrede en stopzetting van geweld. Maar door rollenpatronen, opvoeding, enz. komt het niet boven water.
Trouwens, hoezeer laten mensen zich niet beïnvloeden door de pracht en praal van de instrumenten als het leger, politie, ziekenhuizen enz., terwijl we zo steeds verder van het menselijk aspect afdwalen.

Tenslotte zou ik nog willen stellen dat niet alleen de legertop de verkeerde kant op kijkt, maar dat het verschijnsel bij alle topfunctionarissen voorkomt. Ze worden gekocht om de houding die ze aannemen.

Henk van Sandwijk

dienst: relatietraining

Joop van Meel

Met zijn geschilderde protesten schudt Joop van Meel de mensen wakker, noodt hen tot meedenken, denken, wellicht nadenken.

Hans Paalman,
Direkteur Stedelijk Museum Schiedam

Geschilderde protesten

De Rotterdamse schilder Joop van Meel is in 1939 geboren, dus vlak voor Adolf Hitler zijn moordlustige benden over Europa liet uitwaaieren, die dood en verderf brachten. Als pasgeborene merk je daar aanvankelijk weinig van. Maar langzamerhand heeft het toch een zekere invloed op je, al was het maar ten opzichte van de voeding en de manier waarop de volwassenen zich tegenover je gedragen en onder elkander steeds weer over hetzelfde spreken: oorlog en bezetting. En de hongerwinter drukte zijn stempel toch ook op de allerjongsten.

Jeugd

Joop van Meels vader werd in het begin van de bezetting al door de nazi's opgepikt en heeft dus lang in het concentratiekamp gezeten. Een beeld dat hem altijd sterk is bijgebleven was de terugkeer van zijn vader, „kaal, mager en in een vieze jas. Hij heeft er nooit over willen praten, maar hij nam me toen ik 6 jaar was wel mee naar „Nacht und Nebel", een gruwelijke Duitse film over concentratiekamp-methoden. Ik was er niet door verpletterd, het paste wel in het beeld van de wereld, dat ik in de oorlogsjaren had gekregen. Zo is het ook op mijn schilderijen: ik constateer de feiten zonder veel verbazing"; lezen we in een interview in Vrij Nederland.
Ook aan zijn schooljaren heeft Joop van Meel weinig goede herinneringen. Zeer autoritaire, hardhandige leraren: „De godsdienst met catechismus, misdienaar worden en zo, waren de leidende beginselen. De mulo was nog erger. Ik heb er nog wel nachtmerries van!"

Joop van Meel

In al die jaren tekende Joop van Meel veel: „'t was een soort zelfverdediging". Hij wilde schilder worden! Dat was het grote ideaal. Zijn ouders, hoewel ze zelf veel schilderden en tekenden, vonden de kweekschool (voor onderwijzers) beter. Maar daar hield de jonge Van Meel het maar 4 maanden uit. Hij stopte ermee, ging borden wassen en verdiende daar een aardig centje mee. Na wat gespaard te hebben ging de kogel door de kerk en nam hij zelf de beslissing om naar de Academie voor Beeldende Kunst en Technische Wetenschap in Rotterdam te gaan. Tweemaal heeft Van Meel zijn studie onderbroken. Als werkend passagier maakte hij een reis naar Amerika, daarna moest hij in militaire dienst. Zijn vrijheidszin was niet in overeenstemming met gehoorzamen van bevelen. Er was niets met hem te beginnen: „ik deed alles omgekeerd", zodat hij er na 1½ maand werd uitgegooid.
Joop van Meel kwam in het 4de jaar op de academie terug en deed eindexamen. Hij vond dit belangrijk, omdat de lessen hem toch een ondergrond hadden gegeven om zijn grote wens te gaan schilderen te verwezenlijken. Met de Drempelprijs in de zak verliet hij de academie. In hetzelfde jaar kreeg de toen 24-jarige de schildersprijs van de EMS. De jury bestond uit W. Jos de Gruyter, prof. dr. H. L. C. Jaffé en C. Doelman. Van Meels werk werd bekroond wegens zijn zeggingskracht en trefzekere bekwaamheid. En dat niet alleen. In het rapport werd ook nog vermeld „Het monumentale en expressieve van zijn gestalten zou men haast Michelangesk kunnen noemen."

Verwantschappen

In latere jaren werden in recensies over zijn schilderijen telkens namen genoemd van grote kunstenaars, die op de een of andere wijze affiniteit met zijn werk zouden hebben. We lezen van Ensor-achtige wezens, fel en scherp gemodelleerd. De naam van Pieter Bruegel duikt op en anderen vinden Dali-achtige trekjes.
Dat Joop van Meel bewondering zou hebben voor George Grosz, Otto Dix en John Heartfield is wel zeker. Ook zij waren de bestrijders met veel talent en een kritische geest van huichelarij en kapitalisme. 't Meest wordt Jeroen Bosch genoemd. „Een Jeroen Bosch zonder heiligen", schreef Trouw. Dat kan de indruk zijn, van wie zijn schilderijen ziet en ze op zich laat inwerken. We herkennen in het werk van Jeroen Bosch de geestelijke en maatschappelijke ontreddering in het einde der middeleeuwen. Geestelijke en maatschappelijke ontreddering is ook het beeld van onze tijd.

De getergde krantenlezer

Hans Paalman van het Schiedamse Gemeentemuseum, die kort geleden voor de derde maal een tentoonstelling van het werk van Joop van Meel organiseerde, vindt dat buiten de Schiedamse tentoonstellingen het werk van Joop van Meel ongezien bleef. Ik was in de gelukkige omstandigheid de expositie van eind vorig jaar te zien en op me te laten inwerken. Ik moet wel bekennen dat de eerste schrede in de museumzaal je overrompelt. Zeer grote schilderijen met vele en vele mensen en mensjes en huiveringwekkende monsters brengen je wel even in verwarring. Maar dan zie je het schilderij „de krantenlezer". Je ziet jezelf in hem als je 's avonds de krant openslaat en leest van de huichelarij van de machtigen der aarde. Van de pertinente leugens die ze uitkramen, van de leveringen van nucleaire, wereldverwoestende oorlogswapens en nog veel meer rottigheden. Je voelt je omringd door monsters die dit alles hebben aangericht. Je hebt behoefte om het als de figuur op het indrukwekkende schilderij, uit te schreeuwen, maar je voelt je machteloos. Je nieuwsblad gaat bij de oude kranten en de volgende dag begint het weer opnieuw. En dan begrijp je opeens, dat Joop van Meel onze eigen wereld in beeld brengt. Op zijn manier, in een beeldentaal, die niet altijd makkelijk te beredeneren valt, maar die je wel aanvoelt. Het is een eigen realisme tegen de steeds voortschrijdende manipulaties.

Het schilderij „Begrafenis" bevat enkele essentiële motieven uit het werk van Van Meel. Op de voorgrond de begrafenisstoet, in het midden de nieuwe diktator en even verder de

De krantenlezer 1962-1978

Het vlot 1979

oude diktator, die in een middeleeuwse tombe wordt bijgezet. Een doek waarop je niet uitgekeken raakt is „De Uittocht". Iedereen trekt mee, de huisvrouwen met hun stofzuiger, de zakenlui in mooie pakken, vaak ondefinieerbare figuren maar begeleid door de macht, verbeeld door militair geweld. Een voor de helft zichtbare kerel vangt een vis. Misschien drukt dit voorval uit: „Zo bot als het systeem is moet het aangepakt worden."
Joop van Meel laat veel aan de fantasie van de toeschouwer over, opdringerig is zijn werk niet. Wel kleurig.

De optocht of uittocht 1978

Kleur kan het beeld verzachten. De gevangen vis, een bot, komt ook voor op „Het Vlot", een schilderij dat mogelijk teruggrijpt op „Het vlot van Medusa" van Géricault. Een ontsnapping aan een tenondergaande wereld? Een vlucht naar de vrijheid? In de veelheid van zijn figuren geeft Joop van Meel gestalte aan de dreiging van onze overgemechaniseerde wereld waarin diktators en andere machtswellustelingen in het streven naar overheersing hun verregaande onkunde demonstreren, om ontstane konflikten door middel van oorlog op te lossen.
Zijn kunst is vooral strijd voor menselijkheid.

Aktiegroepen

De politieke bruikbaarheid van Joop van Meel en zijn voorstellingsvermogen werd in 1975 benut bij een collectieve, anti-fascistische schilderaktie in de haven van Venetië, ter ondersteuning van de boycot van het wrede regime van de Chileense diktator Pinochet. Maar ook in Rotterdam werd Van Meel betrokken bij het aanbrengen van openbare muurschilderingen in opdracht van de Rotterdamse Kunststichting, o.m. op ▶

wie niet leest
moet maar voelen

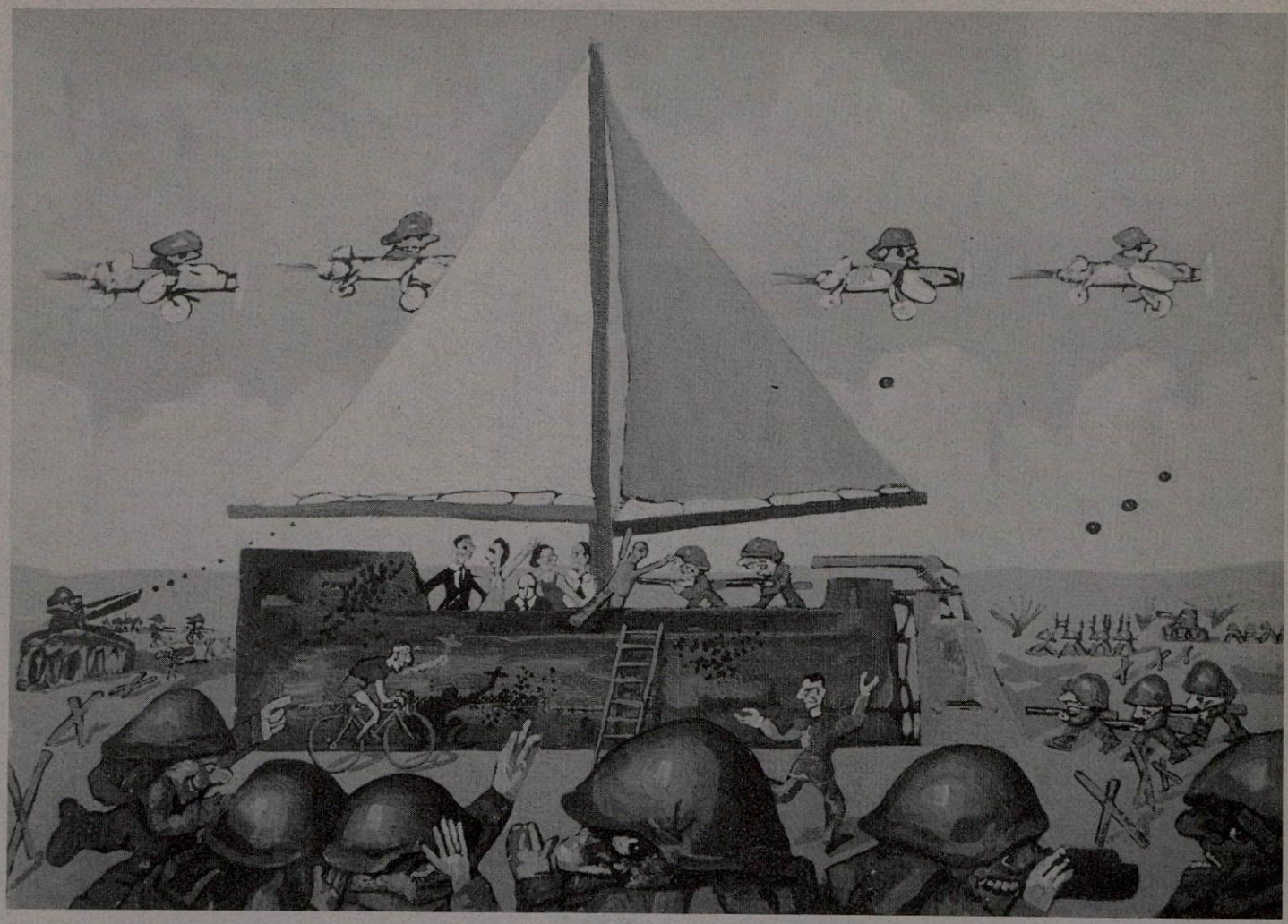

De overval 1981

▶ de bogen van het spoorwegviadukt in de Voorburgstraat. Buurtbewoners voerden mede deze opdracht uit.
Hij leverde ook bijdragen aan de acties tegen het Eroscentrum en het protest tegen de huurverhoging in Rotterdam.
Vorig jaar werd er door het Rotterdams-kunstenaars-kollektief, waar Joop van Meel toe behoort, nabij het Zadkine-beeld, een toren gebouwd als protest tegen overheersing, onderdrukking en vernedering.

Naar aanleiding van de vele racistische en diskriminerende teksten in de stad, werd besloten met schilderingen duidelijk te maken wat fascisme, dat racisme, diskriminatie, seksisme en nationalisme in zich verenigt, werkelijk betekent.
Zo werkt Joop van Meel elke dag weer opnieuw met zijn gehele inzet aan zijn geschilderde protesten met de mens in al zijn verschijningsvormen in het middelpunt. De recensies in diverse bladen op zijn laatste tentoonstelling waren lovend. Het wordt hoog tijd dat de grote toonaangevende musea in Amsterdam, Rotterdam en Den Haag aandacht gaan wijden aan het werk van Joop van Meel, dat zonder twijfel een bijzondere plaats inneemt in de Nederlandse moderne schilderkunst.

Jan Kooijman

De begrafenis 1975

De Nato en de media

Op 29 januari 1982 bestond het oudste maandblad in Nederland, de Militaire Spectator, 150 jaar. Wellicht wordt er nu onmiddellijk een werkgroep gevormd om te protesteren tegen 150 jaar militaire onderdrukking en slechte voorlichting of zoiets. Er zal best iets te vinden zijn, maar ik vond het als jarenlang lid van de Koninklijke Vereniging er beoefening van de Krijgswetenschap, welke vereniging het blad uitgeeft, wel een heuglijk feit, zelfs iets om trots op te zijn. Ik begaf mij derhalve naar het door de vereniging uitgeschreven symposium, dat als titel droeg „Defensie en de Media".

Vijf sprekers gaven hun mening over dit onderwerp, waarna een discussie plaatsvond. Het geheel stond op een goed niveau en was plezierig om aan te horen. Duidelijk werd gemaakt dat de media meer volgen dan leiden, meer de mening van de lezers reflecteren dan bepalen en dat de TV bijzonder „vluchtig" is en weinig invloed heeft op de meningsvorming. In het algemeen wordt de meningvormende invloed van de pers erg overschat. Ik realiseer me nu ik dit schrijf, dat deze stelling eigenlijk niet zo leuk is, maar ja.
Nogmaals, over het algemeen best aardig. Echter met één uitzondering en dat was de voorlichter van de Nato, een directe medewerker van de secretaris-generaal, de heer Luns. Van de 15 minuten die hij ter beschikking had besteedde hij er ruim 3 om de media te beschuldigen van gebrek aan objektiviteit t.o.v. het bondgenootschap en in het bijzonder t.o.v. de heer Josef Luns.
Een merkwaardige tijdverdeling. Daar zoals we zagen de pers slechts reflecterend werkt kan deze aanval echter moeilijk staande gehouden worden.
De pers beantwoordt immers grotendeels aan de ideeën van de lezer. De z.g. aanvallen zijn dus alleen een weergave van wat er in grote delen van ons volk leeft, n.l. onvrede met de Nato en in het bijzonder met haar secretaris-generaal.
Als de voorlichter der Nato dus iets of iemand wil aanvallen, moet hij dat niet de pers doen, maar die grote delen van ons volk.
Aangezien die echter alleen datgene zien waarmee ze geconfronteerd worden, is het zinvol dat de Natovoorlichter bij zichzelf te rade gaat en zich afvraagt: „Wat is er fout in het functioneren van de Nato en haar secretaris-generaal en hoe komt het dat het bondgenootschap zo overkomt?
Ik denk dat daarvoor verschillende redenen zijn. Ik noem er een paar.

Luns en de democratie

Er bestaat een sterke indruk, dat de heer secretaris-generaal op gespannen voet staat met de democratie en meer voelt voor totalitaire, rechtse systemen. Misschien is dat helemaal niet waar, wellicht is hij een democraat in hart en nieren, maar hij komt niet zo over. Hier lag een duidelijke taak voor genoemde voorlichter.
Dat hij er niet in geslaagd is om een gunstiger beeld van de secretaris-generaal te scheppen kan of te wijten zijn aan zijn, des voorlichters kundigheden of aan het feit dat de secretaris-generaal werkelijk is, zoals hij overkomt. In ieder geval is het een Nato-fout en zijn de media in deze niets te verwijten.

Polen en Turkije

Een tweede punt is dat de Nato het zelf niet zo nauw neemt met de democratie. Het is nogal verwonderlijk dat de Nato een oordeel uitspreekt over Polen, terwijl in haar midden vertegenwoordigers zitten van het militaire regime in Turkije.
Nu mag je dat van de heer Haig in een glansrol voor de TV niet vergelijken en dat wil ik te zijner genoegen dan ook wel nalaten, maar zelfs dat een kleine boef (in geval Turkije dat mocht zijn), als rechter gaat optreden bij het proces tegen een grote boef, komt mij wat vreemd over.

Ik vind echter ook niet dat men niets mag zeggen over Polen zolang Turkije nog geaccepteerd wordt in Westerse kringen. Ik denk dat het twee zaken zijn die ten scherpste veroordeeld moeten worden. Ook onafhankelijk van elkaar. En voor sommige mensen is de toestand in Turkije wel gemakkelijk, dan kunnen ze schijnheilig hun mond houden over Polen. Maar dat even terzijde.
Interessant in deze is ook de levering van Starfighters aan Turkije (met reserve-delen en met instructiehulp) door, u raadt het, Nederland.

Het feit dat de secretaris-generaal en een deel der Nato-partners uitbreiding zoeken van het bondgenootschap door Spanje op te nemen, hetgeen een directe bedreiging is voor de ontspanning in Europa, dan wel steun zoeken bij Zuid-Afrika om de route om de Kaap te beschermen, doet het vertrouwen in deze organisatie niet toenemen.
We zullen de westelijke waarden beschermen, hoeveel Zuid-Afrikaanse negers het ook kost.

Daarnaast is de dubbele rol van de machtigste in het bondgenootschap n.l. de Verenigde Staten, in Europa als z.g. verdediger der westerse vrijheden, in Zuid-Amerika als onderdrukker van deze vrijheden – door steun te verlenen aan regimes die het woord vrijheid nauwelijks kunnen schrijven – nu niet bepaald geëigend om met veel vertrouwen naar de door genoemde grootmacht gedomineerde Nato te kijken.

Het dubbelbesluit

Tenslotte is de Nato er niet in geslaagd om de zin en het wezen van het z.g. dubbelbesluit den volke duidelijk te maken. Het kan best zijn dat er belangrijke motieven zijn om in Europa nieuwe kruisraketten te plaatsen, maar niemand, ook de voorlichter van de secretaris-generaal niet, heeft deze duidelijk kunnen maken.
Men kan een door de Amerikanen uitgegeven boekwerk over de Sovjet-Russische sterktes niet als serieuze kost nemen, vooral als daarnaast de eigen sterkte niet wordt vermeld.
Kortom, de inbreng van Nato-zijde was schraal, tendentieus en niet terzake.
Als dit het niveau is waarop zaken worden gedaan en volhard wordt met niets te zeggen over bovengenoemde onderwerpen, dan is mijn toch al niet grote vertrouwen in het bondgenootschap opnieuw minder geworden. De vertegenwoordiging van dit bondgenootschap was wel zeer armetierig.

Overigens ben ik van mening dat wanneer meer officieren lid waren van de Koninklijke Vereniging en minder zich tevreden stelden met slechts het lezen van de commercieel geëngageerde pers, dat dan hun vakkundigheid verhoogd zou worden en derhalve de relatie media en defensie beter.

Adriaan Bijl

soldaten: risicogroep

boeken bladen brochures

Libanon

November vorig jaar verscheen „Blauwe Baretten tussen twee vuren in Libanon". De tekst op de achterkant van het boek meldt: „Voor hen die er geweest zijn een plakboek vol herinneringen. Voor de thuisblijvers een bron van veelzijdige informatie over vierentwintig uur per dag in dienst van de vrede bij de Blauwe Baretten in Libanon".

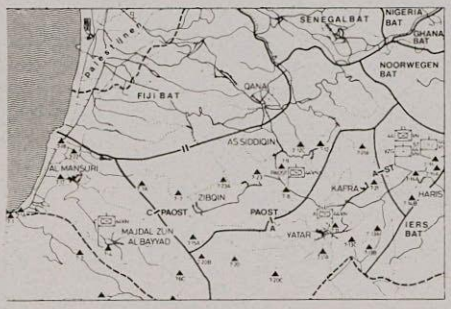

Het eerste is waarschijnlijk waar, het tweede valt te betwijfelen. Het met honderden foto's geïllustreerde boek is logisch en overzichtelijk gerangschikt. Voor hen die het allemaal hebben meegemaakt zullen de foto's, aangevuld met hun eigen beleving, het plaatje kompleet maken. Zij die er niet zijn geweest moeten het doen met de foto's en de tekst. Zaken als verveling, spanning, angst, agressie, verdriet, zijn nauwelijks in foto's te vangen, maar wat erger is: daar wordt in de tekst ook nauwelijks over gerept. Integendeel! Ik heb het niet uitgerekend, maar ik zal er niet ver naast zitten wanneer er meer tekst is besteed aan de beschrijvingen van de te behalen medailles(!) als aan de bovengenoemde problemen. Kortom: Een fraai boek voor hen die er geweest zijn, voor de achterblijvers ontbreekt het meest essentiële. „Blauwe Baretten tussen twee vuren in Libanon" is een uitgave van Impuls Boek (Peter van der Velden), Amsterdam. Prijs *f* 39,50.

Nederlands-Indië

Bij de Boer-Maritiem verscheen eind vorig jaar het boek „Troepentransport naar Indië 1946-1950". Dat was de periode dat de Nederlandse regering troepen stuurde naar Indië, het huidige Indonesië, om de rust en de orde weer te herstellen. Althans zo luidt de nette omschrijving van wat eigenlijk een ordinaire koloniale oorlog genoemd dient te worden. De auteur van dit boek, Mr. Dr. H. A. G. J. P. van Hanswijck de Jonge, maakte als plv. kommandant en later als kommandant militair vervoer vele malen de oversteek met zo'n troepentransportschip. Deze schepen waren veelal voormalige passagiers- en vrachtschepen, die omgebouwd werden om een zo groot mogelijk aantal militairen te kunnen vervoeren. Dat waren soms een paar duizend man per schip. De „Bloemfontein" bijv. had plaats voor ongeveer 1800 man, maar vervoerde rustig 3600 militairen. Er werd dan niet alleen groepsgewijs gegeten, maar ook geslapen: de ene helft sliep van negen tot drie, de andere helft van drie tot negen.
Het is nu nauwelijks voor te stellen dat soldaten, destijds op deze wijze vervoerd op weg naar de oorlog, volgens de schrijver „blij waren dit alles te hebben meegemaakt." Oud-Indiëgangers, die met zo'n troepenschip de overtocht hebben gemaakt, zijn wellicht de enige belangstellenden voor dit rijk geïllustreerde boek. „Troepentransport naar Indië 1946–1950" is een uitgave van de Boer-Maritiem te Bussum. Prijs *f* 29,50.

Turkije

De politieke gevangenen, die momenteel in Turkije in gewone en in militaire gevangenissen zitten, worden onmenselijk gefolterd. Deze konklusie kan worden getrokken uit de brochure „Berichten uit Turkije". Deze uitgave bevat een verzameling brieven, die door politieke gevangenen onder gevaarlijke omstandigheden naar buiten zijn gesmokkeld. Ze geven een beeld hoe de gevangenen moeten leven en hoe ze gemarteld worden (elektrische stoten aan de geslachtsorganen, slaan op de blote voetzolen, koudwaterbaden, het uittrekken van nagels, het laten drinken van urine). De teksten vormen een aanklacht tegen de militaire diktatuur in het Navo-land Turkije, en een oproep voor solidariteit met alle politieke gevangenen in Turkije.
De brochure is een uitgave van het Steun-komitee politieke gevangenen in Turkije en is te bestellen door *f* 5,45 over te maken op giro 4447645 t.n.v. ISP, Amsterdam.

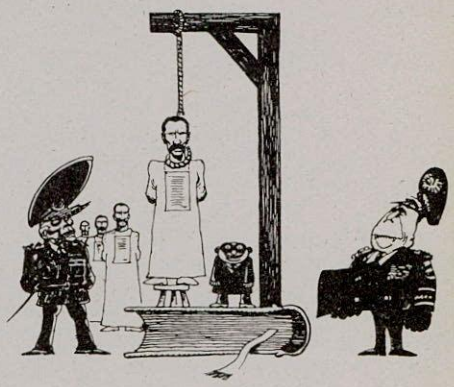

Polen-affiche

Het Universitair Polen-komité Rotterdam en het blad Venijn brachten onlangs een affiche uit met de tekst „Solidair met Solidarnösc en NZS". Daaronder staan twee laarzen op namen van landen: Hongarije '56, Griekenland '64, Tsjecho-Slowakije '68, Chili '73, Afghanistan '79, El Salvador en Turkije '81, Polen '81.
De opbrengst van de affiche komt ten goede aan Poolse organisaties, die strijden voor principiële vrijheden.

EGO OOK NA JE DIENSTTIJD

Van een kapitein op een onderzeeër
werd de levensvisie elke maand breeër.
Hij sprak tot een matroos:
„EGO? . . . schiet in de roos,
ondanks die slechts ene marine-GV-er!"

Wie zich abonneert, krijgt enkele jaarboekjes als welkomstgeschenk. Stort *f* 12 op postgiro 480414 van Hoofdraadsman Hum. G.V. te Zeist, onder vermelding van „nieuwe abonnee".

WORD ABONNEE, BIJNA VOOR NIKS

Solidair met SOLIDARNOŚĆ en NZS

De affiche is verkrijgbaar door storing van *f* 2,50 op giro 4403263 t.n.v. W. Kloek, Rotterdam.

Popmuziek

Als Dicschrift verscheen onlangs bij De Horstink „Popmuziek, amusement en alternatief".
In het themadeel van dit Dicschrift een overzichtsartikel over de popmuziek van de 70-er jaren. Daarna een artikel over de omstreeks 1976/77 opkomende punk-beweging, als alternatief voor de toen bestaande popmuziek en -kultuur. Vervolgens een artikel over kommerciële popmuziek, de aktiviteiten van de platenmaatschappijen en de effekten daarvan op het publiek. Tenslotte berichten over de Stichting Popmuziek Nederland, die ijvert voor de materiële kanten van de „serieuze" popmuziek, over „pop en de overheid" en over de Belgische popmuziek.
Dicschrift nr. 4, 1981 is te bestellen bij De Horstink, Postbus 400, 3800 AK Amersfoort. Prijs *f* 10,–.

Wim Hey

EGO: thunderdog

EGO puzzle

Kruiswoordraadsel

In het mei-nummer van EGO maken we bij voldoende inzendingen prijswinnaars bekend. Zoals afgesproken zullen we daarvoor de oplossingen van de vergelijkingen uit het februari-nummer en de oplossingen van de puzzle uit het maart-nummer bij elkaar optellen. Hopelijk halen we de 25 inzendingen!

Dit keer hebben we weer ruim plek gemaakt voor dé puzzle onder de puzzles: het kruiswoordraadsel.

Stuur de oplossing, met vermelding van naam, adres en voorkeur voor boeken- of platenbon, **voor 5 mei** a.s. naar: EGO-redaktie, Coornherthuis, Oranje Nassaulaan 71, 3708 GC Zeist. Eventuele winnaars worden bekendgemaakt in het juni/juli nummer.

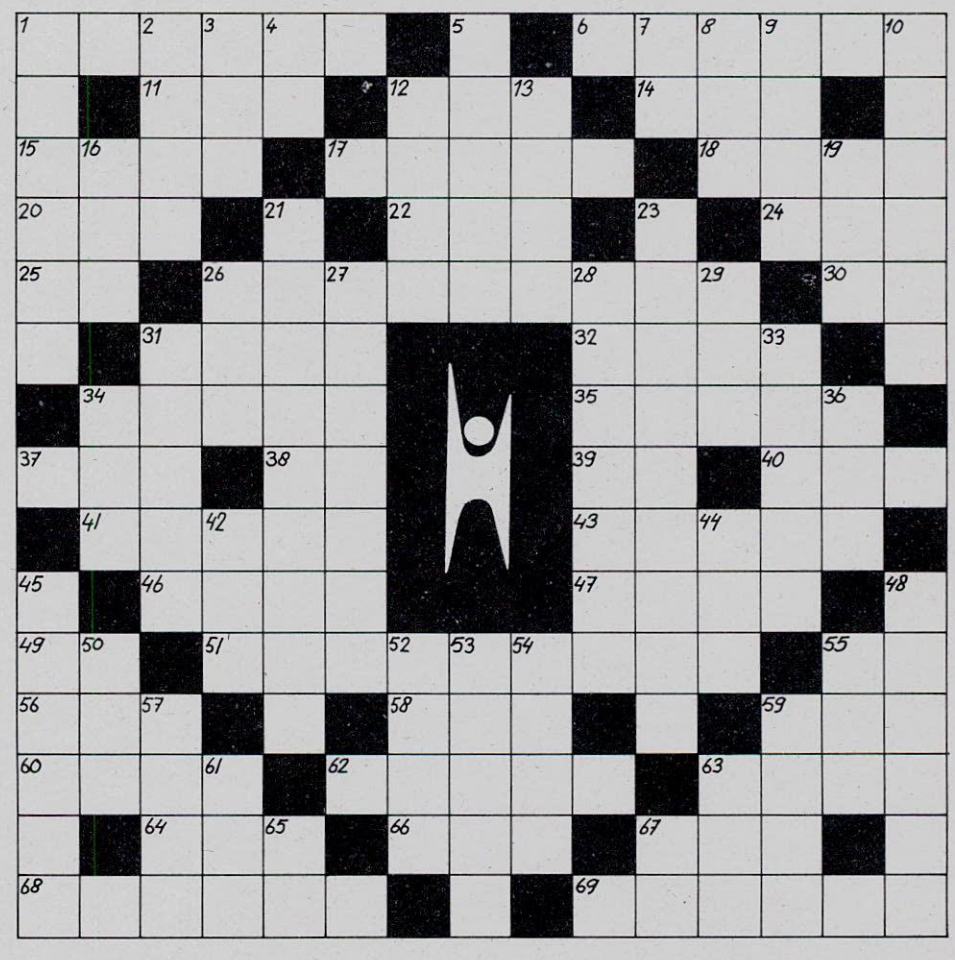

Horizontaal

1 vuil, 6 zorg, 11 jongensnaam, 12 naar, 14 sprookjesfiguur, 15 geweldig, 17 dierlijk vet, 18 wijze waarop kledingstuk gesneden is, 20 dwaas, 22 meisjesnaam, 24 sportterm, 25 landbouwwerktuig, 26 zeer omvangrijk, 30 noot, 31 gevaar, 32 kunstaas, 34 bekende schrijver, 35 luizeëieren, 37 insektengaas, 38 deciliter, 39 bijwoord, 40 maand, 41 windkracht, 43 lusteloos, 46 zuilengang, 47 zinnelijke liefde, 49 slee, 51 muziekstukjes voor één instrument, 55 griekse letter, 56 vertragingsmiddel, 58 spinsel, 59 boom, 60 soort hond, 62 hevel, 63 jongensnaam, 64 godin van de dageraad, 66 roem, 67 honingdrank, 68 niksnutten, 69 bibberen.

Vertikaal

1 familielid, 2 lillende gelei, 3 hond, 4 getij, 5 naarling, 7 voegwoord, 8 snijwerktuig, 9 levend wezen, 10 bederven, 12 arabisch opperhoofd, 13 schuine zijde van een gebouw, 16 bijwoord, 19 europeaan, 21 hemelse gloed, 23 goedvinden, 26 lichaamsdeel, 27 heer van adel, 28 rapen, 29 scheldwoord, 31 bont, 33 tekort, 34 dier, 36 zelfkant, 42 oostelijke televisiestichting (afk.), 44 uitverkocht, 45 dier, 48 liefkozen, 50 dier, 52 jongensnaam, 53 meubelstuk, 54 naam, 55 wortel, 57 gemalen graan, 59 part, 61 noot, 63 klap, 65 selenium, 67 noot.

... HOMOFIEL! EN DAT VAN ONZE BELASTINGCENTEN!
.. BUITENLANDERS... WERKEN? HO MAAR!
HERRIE-SCHOPPER..... VANDAAL.... KORTHARIG TUIG...
..WAAR DOET ZE 'T ALLEMAAL VAN....
WAO-ER! MAAR FIETSEN KAN-IE WEL!!
HET LIJKT WEL ALSOF WIJ DE ENIGE NORMALEN ZIJN HIER!!
adriaan